

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Fakulta pedagogická
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Role otce v životě předškolního dítěte

Vypracovala: Jana Dufková
Vedoucí práce: Mgr. Eva Svobodová

České Budějovice 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne 10. 07. 2013

Jana Dufková

Poděkování

Chtěla bych poděkovat své vedoucí bakalářské práce, paní Mgr. Evě Svobodové za vstřícný přístup a podnětné připomínky směřující mě ke správnému cíli. Také děkuji paní PhDr. Miloslavě Dvořákové, CSc. za zapůjčení a cenné rady při testování dětí metodou Antony-Bene.

Dále děkuji panu Mgr. Jiřímu Joštovi, CSc., paní Mgr. Zuzaně Bílkové, paní MUDr. Jolaně Hejlové a paní MUDr. Miroslavě Žáčkové za jejich ochotu vyjádřit se veřejně k tématu mé bakalářské práce.

V neposlední řadě děkuji všem spolupracujícím učitelkám mateřských škol za jejich vstřícné odpovědi, mé kamarádce Janě Vlkové za pomoc a rychlé ruce při přepisování a také svému manželovi Romanovi a našim třem synům za trpělivost a zázemí v náročných letech mého studia.

Anotace

Cílem této práce je zmapovat roli otce a jeho význam v životě dítěte. Zaměříme se především na období předškolního dítěte.

Bakalářská práce je rozdělena do dvou částí. Teoretická část definuje rodinu a její význam, zabývá se otázkou otcovství a podrobněji rozpracovává historický vývoj vnímání otcovské role. Dotkneme se citlivé otázky vývoje „mužství“ a v návaznosti na to i „otcovství“ v dnešní době. Seznámíme se s typologií otců a rozpracujeme rodinu a otcovství v souvislosti s předškolním obdobím dítěte. Kromě toho jsou řešeny problémy rodin neúplných a nesezdaných párů s malými dětmi. Zmíněny jsou i formy náhradní rodinné péče a legislativní požadavky s nimi spojené. Ke zhotovení této části je potřeba shromáždit informace za pomoci odborných publikací, článků a webových stránek.

V praktické části je v projektu zkoumán pohled dětí z mateřské školy na svého otce či osobu, která ho nahrazuje, prostřednictvím metody Antony-Bene, tj. test rodinných vztahů a dále pomocí rozhovorů s dětmi nad tematickými obrázky z jejich rodinného života a diskuse s dětmi v asociačním kruhu. Praktická část je doplněna názorem zkušených učitelek MŠ a psychologů na zkoumanou problematiku.

Klíčová slova: otec, dítě, mateřská škola, rodina

Annotation

The aim of this thesis is to map the role of a father and his importance in the life of a child. It will be aimed especially at the pre-school age of a child.

The thesis is divided into two parts. The theoretical part defines family and its meaning, it deals with the issue of fatherhood and deals into more detail with the perception of a role of a father in the historical context. It will also deal with the sensitive question of development of “manhood” and in consequence also “fatherhood” in recent time. It will introduce the typology of fathers and it will analyse family and fatherhood in relation to the pre-school period of the child. Besides that also incomplete family problems and problems of couples who are not married are dealt with. The forms of substitute family care and the related legislative requirements are mentioned. To produce this part it is necessary to gather information from professional literature, articles and websites.

In the practical part of the project the kindergarten children view of their father respectively of the person who substitutes him is analysed using Antony-Bene method, ie. the test of family relationships. Further the role of a father in the family will be analysed interviewing the children above their family life pictures and discussing with the children in an association circle. The practical part is accompanied by the opinion of the qualified kindergarten teachers and the psychologists of problem.

Keywords: the father, the child, the kindergarten, the family

Obsah

Úvod	8
TEORETICKÁ ČÁST	9
1. Vymezení rodiny	9
2. Otcovství, mateřství, genderové role	11
2.1 Historický vývoj vnímání role otce	13
2.1.1 Preference otce v době před naším letopočtem	13
2.1.2 Předindustriální doba – otec jako hlava rodiny a učitel	13
2.1.3 Průmyslová společnost a otec jako cizinec, vzdálený živitel	14
2.1.4 20. století – kult mateřství, psychoanalýza a zapomenutý otec.....	15
2.1.5 Přelomová 70. léta a návrat otce.....	16
2.1.6 Současnost – „nový otec“	17
2.2 Otec – ohrožený druh	18
2.3 Otcovství jako záměr	20
2.4 3V model otce (vedení – vztah – vzor).....	22
2.5 Pět bodů otcovské výchovy	23
2.6 Typologie otců.....	24
2.6.1 Otec, který umí vzbudit nadšení	24
2.6.2 Empatický otec	25
2.6.3 Otec se vztahem k realitě.....	25
2.6.4 Kreativní otec	25
2.7 Otec v rodině	26
2.8 Rodina s předškolním dítětem	26
2.9 Emoční vývoj.....	27
2.10 Otec v rodině s předškolním dítětem.....	27
3. Problémy současných rodin.....	30
3.1 Rodina s jedním rodičem – Osamělé matky	30
3.2 Rodina s jedním rodičem – Osamělí otcové.....	32
3.3 Nesezdané páry s malými dětmi.....	32
4. Formy náhradní rodinné péče – legislativní požadavky	32
4.1 Adopce neboli osvojení dítěte	33
4.1.1 Právní vztahy po osvojení	33
4.1.2 Rozhodnutí o osvojení.....	33

4.1.3 Osvojitel a osvojenec.....	33
4.1.4 „Právně volné“ dítě.....	34
4.1.5 Předadopční péče.....	34
4.2 Pěstounská péče individuální	35
4.3 Pěstounská péče ve zvláštním zařízení – rodinná skupina	35
4.4 Pěstounská péče ve zvláštním zařízení – dětská vesnička.....	35
4.5 Novela zákona o ochraně dětí.....	36
4.6 Dětské městečko	37
4.7 Dětské domovy rodinného (bytového) typu	37
4.8 Kojenecké ústavy a dětské domovy klasického typu	37
4.9 Desatero nového rodinného soužití	37
PRAKTICKÁ ČÁST	40
5. Formulace cíle a charakteristika respondentů	40
5.1 Dotazníková metoda Antony-Bene	40
5.1.1 Proces testu	40
5.1.2 Vyhodnocení tabulek.....	46
5.1.3 Shrnutí	47
5.2 . Rozhovory s dětmi v komunikačním a asociačním kruhu.....	48
5.2.1 Asociační kruh.....	50
5.2.2 Vyhodnocení rozhovorů a asociačního kruhu:	52
5.3. Rozhovory s učitelkami MŠ	52
5.3.1 Shrnutí	58
5.4. Rozhovory s psychology	59
Závěr.....	62
Seznam použité literatury	64
Seznam příloh	67
Přílohy	68

Úvod

„Oženit se, založit rodinu, přijmout všechny děti, jež přijdou, zachovat je na tomto nejistém světě a dokonce, bude-li to možné, je trochu vést, to je podle mého přesvědčení nejzazší meta, jíž může člověk dosáhnout.“

Franz Kafka

Citát vyjadřuje jednu ze základních potřeb muže a hlavně pocit, že má jeho život smysl, že po něm zůstane nějaká stopa, že něco dokáže. Snaží se pečovat o rodinu, předat svým dětem hodnoty a citové zázemí. Musíme si ovšem položit otázku, je takový opravdu každý muž? Při jedné procházce městem jsem byla svědkem hádky mladého muže se ženou, která držela za ruku malé, asi tříleté děvčátko. Hádku náhle skončila. Žena odcházela a rázně za sebou dítě vlekla směrem ke mně. Holčička se najednou zastavila a ptá se matky: „Maminko, čo je to táta?“ Žena se zastavila, zamračila se a pak táhla děvčátko dál se slovy: „No jo, sakra, jak ty bys vlastně mohla vědět, co to slovo znamená!“ Syrovost a surovost té situace mě úplně zmrazila. Stála jsem tam ještě hodnou chvíli a přehrávala si tu situaci pořád dokola. Tříleté děvčátko, které nikdy neslyšelo slovo táta a neví, co znamená? Pořád jsem si říkala, jak je to možné? Co všechno asi ty dvě prožily? To byly otázky, které se mi honily hlavou. Jako dítě jsem vyrůstala se dvěma sourozenci v úplné rodině, kde byl otec sice velice pracovně vytížený, ale byl, fungoval ve smyslu společného kočkování a společných výletů. Nyní jsem manželkou a matkou tří dětí a od svého muže jsem chtěla víc, než jsem dostávala já, když jsem byla dítě. Jako rodina jsme společně trávili mnohem víc času a manžel byl aktivní součástí všeho rodinného dění.

O význam otce v životě dítěte jsem se více a cíleněji začala zajímat po účasti mé kamarádky z Brna na celostátní konferenci na téma otcovství a přečtení sborníku z této akce. Je to téma nadmíru zajímavé, ale také široké. I mě samotnou velmi zajímá, jak se mužská role v rodině vyvíjela a jak to vlastně dnes s otci vypadá.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Vymezení rodiny

Rodina odedávna existuje proto, aby lidé mohli náležitě pečovat o své děti. Kromě toho, že je rodina biologicky významná pro udržení lidstva, je také základní jednotkou každé lidské společnosti. Reprodukují člověka nejen jako živočicha, ale zprostředkovává mu vrůstání do jeho kultury a společnosti. Rodina krom toho propojuje generace, vytváří mezi nimi kontinuitu a pouta solidarity (Matoušek 1997, s. 9).

Rodiče poskytují svému dítěti v průběhu přirozených společných aktivit ničím nezastupitelný komplementární model chování dvou pohlavních pólů zastoupených v přírodě. Jakékoliv nahrazování rodičů v jeho prvních letech života komplikuje dítěti do značné míry chápání signálů, které mu okolní svět vysílá, nejsou-li mu předem zprostředkovány v přirozené interakci s rodiči. (Šulová in Gillernová, Kebza, Rymeš a kol., 2011, s. 110).

Gillernová, Kebza, Rymeš a kolektiv ve své knize popisují českou rodinu, která se neustále vyvíjí, mění a reaguje na změny společenských či ekonomických podmínek. Uvádějí dva důležité znaky dnešních rodin. Jedním z nich je **měníci se očekávání trvalosti vztahu**. Jednotlivec nechce riskovat, nechce se "obětovat" v zájmu rodiny, nechává si prostor pro změnu na základě svého svobodného rozhodnutí. Druhým je **nízká stabilita rodiny**. Česká republika se řadí úrovní rozvodovosti mezi státy s nejvyšším podílem manželství zanikajících rozvodem (Gillernová, Kebza, Rymeš, 2011, s. 106).

Vladislav Chvála a Ludmila Trapková ve své knize zase popisují rodinu jako sociální dělohu, bez jejíchž ochranných funkcí nelze v současném evropském pojetí očekávat úspěšné završení procesu zrání dítěte k dospělosti. Děti vychované bez dostatečné stability, bez lásky a rodičovské péče nebo ve zmatcích rozpadající se rodiny mohou mít cestu k vytvoření vlastní rodiny znemožněnou vývojovými poruchami osobnosti, které brání vytvářet dospělé a stabilní svazky. Narozením dítěte se v rodině rozhybe svět vztahů a vztahová síť se musí nově uspořádat. Tato vztahová síť, existující takřka bez naší vůle tvoří základní uspořádání rodiny. (Chvála, Trapková, 2008, s. 18).

Jací budeme rodiče? Jak máme své dítě vychovávat? Co máme dělat, abychom ho vychovali správně? To jsou otázky, které si kladou snad všichni rodiče. Rodičovská role je jednou z nejdůležitějších, kterou v životě naplňujeme. V okamžiku, kdy se poprvé stáváme rodiči, stáváme se jimi na celý život, bez ohledu na jakékoliv další okolnosti. Potřebujeme-li poradit a nahlédneme do knih o výchově, které vyšly v uplynulých padesáti letech, najdeme v nich mnohdy velmi protichůdné názory – *děti krmíme z lahve v pravidelných intervalech x děti kojíme, kdykoli zapláčou, děti nechováme, když bezdůvodně pláčou, zvykly by si na to x děti při pláči vždy pochováme, neumí si o naši pozornost říci jinak*. Přístup k dětem se pohybuje mezi extrémě velmi striktní a velmi liberální výchovy a v dané společnosti se v průběhu času mění v jakýchsi vlnách, které míří zvolna od jednoho postoje k druhému. „Nedělejme si iluze, že vývoj postupuje k nějakému ideálnímu stavu. Spíše daná doba a daná společnost po určitý čas směřuje k jednomu z těchto dvou extrémů, vyzkouší si praktické pozitivní i negativní následky, které daný přístup k dětem společnosti přináší a pak se zase váhavě začne přesunovat k druhému směru“ (Jungwirthová, 2009, s. 8).

V pojetí dítěte se s představou rodiny a domova setkáváme za normálních okolností přibližně ve věku dvou let. „To již dítě dávno vyrostlo z představy, že je s matkou jedna osoba. Nyní přijímá tzv. rodinnou identitu, tj. vědomí, že do určitého společenství patří, že v něm má své místo, že je těmito svými lidmi přijímáno, a že má pro každého z nich nějaký význam a nějakou hodnotu. Stává se definitivně tvorem společenským a má svůj společenský status“ (Matějček, Dytrych, 2002, s. 98).

Důležité je včasné rozeznání chyb v systému rodiny, kde existuje určitý řád, jenž má velký význam pro dobré vztahy. Manželský pár zaujímá v systému rodiny první místo. Vznikne tím, že si manželé vzájemně dají první místo. U muže musí být na prvním místě žena a u ženy musí zaujímat první místo muž. Dítě je na druhém místě. V žádném případě nesmí stát mezi rodiči. Nejprve získává vazbu na matku a poněkud později by mělo mít tutéž nosnou, i když trochu jinak odstíněnou, mužskou vazbu na otce. Pro dobro dítěte má rozhodující význam, aby milovalo oba rodiče, neboť po obou zdědilo určité vlohy a předpoklady (tělesný vzhled, podobu tváře, temperament, jejich silné a slabé stránky). Pro dítě je důležité, aby všechno, co od rodičů dostalo, přijalo se vším všudy jako celistvý životní dar a z toho vytvořilo vlastní osobnost. Respektování rodičů je pro dítě tím lehčím, čím ohleduplněji spolu oba rodiče jednají. V dětském věku má dítě v systému rodiny dobré místo, když stojí vůči rodičům tváří v tvář. Při tom vidí rodiče vedle sebe, v dobrém vztahu. Tak jsou mu oba vzorem a orientují ho. V dospělosti se dítě vděčně a s respektem

rozloučí a jde vlastní cestou. Rodiče nechává jako své kořeny, své požehnání za sebou (Prekopová, 2010, s. 81-82).

2. Otcovství, mateřství, genderové role

Otec je definován jako rodič mužského pohlaví. Rozlišujeme roli biologickou (otec je ten, kdo dítě zplodí), sociální (otec je ten, kdo se o dítě dlouhodobě rodičovsky stará, kdo vychovává) a právní (komu přináleží rodičovská odpovědnost, práva a povinnosti). V naší společnosti jsou všechny tři role ve většině případů spojeny (Bakalář, 2002, s. 190).

Dle brožury Aktivní otcovství existují různé pohledy na roli otce v rodině. Přes všechny socio-ekonomické změny, které se v průběhu 20. století udály, v rozporu s proklamacemi o rovnosti žen a mužů, žijeme ve společnosti, kde přetrvává obraz **"ideální" matky a "ideálního" otce**. Zatímco matka je osobou, která se plně věnuje péči o malé děti, otec se do jejich výchovy zapojuje až v pozdějším věku. Otcovská role je především role živitele. Model tradiční rodiny jak ho zde popisujeme, byl v celku ospravedlnitelný ve společnosti přísně rozdělené na mužský a ženský svět. Dnes již naštěstí takové rozdělení neplatí. Skutečnosti, na počátku minulého století zcela nepředstavitelné, jsou dnes běžné: ženy studují a vyučují na univerzitách, zaujímají pracovní místa do té doby vyhrazená pouze mužům, objevují se ve vedoucích manažerských pozicích, nepřekvapí nás ženy političky, umělkyně, vědkyně, sportovkyně nebo ženy v armádě. Do velké míry se ženám podařilo překonat mnohá tabu a vstoupit „na zakázaná“ území mužů. Podařilo se také mužům zbavit se těchto tabu a vstoupit do sfér tradičně vyhrazených ženám? Vstupují muži do sféry péče o malé děti? Existují takoví muži. S láskou pečují o své děti, koupají je, přebalují, krmí a uspávají. Se suverenitou, se kterou tradiční "správný chlap" vymění rozbitou žárovku, tihle tátové přebalí svou ratolest. A nedělají to jen o víkendech nebo po večerech, jsou se svými dětmi každodenně, od rána do večera. Jsou to **tátové na plný úvazek**, kteří dobrovolně opustili své zaměstnání a nastoupili na rodičovskou dovolenou. Otcovství může mít mnoho podob. Od nepřítomného otce, přes tradičního přísného otce živitele, až po... "mateřského" otce. Je slovo mateřské s otcovstvím neslučitelné? Nejspíš by mělo, neboť matka a otec tvoří dva protiklady. Ale musí tomu tak být? Pokud se chceme držet tradice, tak ano. Pokud nás ale zajímají i jiné možné cesty rodičovství, pak bychom měli připustit, že i muži mohou oplývat dovednostmi a vlastnostmi, které označujeme jako mateřské. Neboť přídavné

jméno „mateřský“ v tomto významu není vázáno na ženské pohlaví, stejně jako „mateřský jazyk“ nemusí pocházet výhradně od matky. Slovo mateřský vyjadřuje onu blízkost, vztah, kterou k jazyku (nebo dítěti) cítíme.

Genderové role nejsou určeny stejně ve všech společnostech a kulturách světa, ani ve všech vrstvách a subkulturách jedné společnosti a navíc jsou historicky a časově proměnlivé. Patří sem představy o pozici žen a mužů v rodině, o ženské a mužské kráse, vlastnostech nebo vhodných oborech pro profesní zaměření atd. Společensky definovaná charakteristika genderu nemusí odpovídat psychickému a sociálnímu nastavení ani zájmům a potřebám každého jedince. Problémem však je, že tyto proměnlivé předpoklady vztahující se k genderu jsou přijímány za obecně platné, správné, normální a zakládá se na nich rozdílný přístup k osobám ženského či mužského pohlaví. (Aktivní otcovství, 2008, s. 6-8).

O lásce otcovské se moc nemluví, častěji se připomíná láska mateřská. Po dlouhé a dlouhé generace byla péče o dítě výhradně ženskou záležitostí. Žena se v době těhotenství s dítětem seznamuje velmi intimně. Prožívá nový probouzející se život ve vlastním těle. Po přerušení pupeční šňůry je tu samostatný lidský tvoreček, hlásající se o svá práva, psychologicky k žádnému radikálnímu oddělení nedojde. Je tu kojení, opatrování a ošetřování dítěte, blízkost na dosah ruky a ono původně biologické pouto se přetváří v pouto psychologické, který vytrvá po celý život.

S otcem je to přece jenom trochu jinak. Přichází, abychom tak řekli, víceméně k hotovému. Obvykle se na svou novou funkci ani nestačí připravit a nedovede si s ní hned poradit. Na svém vlastním těle nic zvláštního nezažil. Má více starostí, více práce a více vzruchu, zato však méně pohodlí, méně uspokojení vlastních osobních potřeb a v citových zájmech své ženy se cítí vytlačen ze středu, který dříve bezpečně zaujímal, až někam na okraj.

Sociologické průzkumy ukázaly, že funkce otce se v posledních desetiletích změnila výrazněji, než funkce matky. Otcové si dnes nepoměrně více s dětmi užijí. Užijí si také více intimity rodinného života, než jejich dědečkové. Dříve totiž hlavní role otce spočívala v tom, že opatroval pro rodinu obživu a chránil jí před nebezpečím zvenčí. Dnes je však jeho působení daleko více zaměřeno do rodiny, než mimo ni. Rodina už dávno není ohrožena dravou zvěří a nepřátelskými kmeny, ale vnitřním nedorozuměním, nedostatkem lásky a nedostatkem ohledu jednoho k druhému (Matějček, 1986, s. 57-59).

2.1 Historický vývoj vnímání role otce

Význam otce a jeho postavení v rodině se v historii vyvíjel spolu s proměnami společnosti, v rámci kterých otcové zaujímalí své postavení v rodinách. Podobně jako každá jiná sociální role byla tato vždy definována a formována mnoha společenskými a kulturními faktory, které vytvářely a ovlivňovaly statut otců ve společnosti a v rodině, včetně jejich práv a povinností, které z role otce vyplývaly.

2.1.1 Preference otce v době před naším letopočtem

Aristoteles jako první odvodil z filosofického hlediska manželskou a otcovskou autoritu muže, kterou považoval za oprávněnou, neboť je založená na přirozené nerovnosti mezi lidmi – nejdokonalejší mezi bytostmi přirozeně rozkazuje ostatním členům rodiny.

Také křesťanská teologie vycházející z židovských kořenů ve svém učení upevnila myšlenku otcovské a manželské autority muže, odvolávaje se především na text knihy Genezis, kde z žebra muže bůh stvořil ženu, zodpovědnou za následující hřích a představující zkázu pro muže a všechna jeho pokolení

V antickém Římě pokračovala tradice otcovské nadřazenosti a muži zde měli absolutní moc nad svými dětmi. Dokonce měli právo je prodat do otroctví či zabít. Práva matek prakticky žádná neexistovala. V průběhu mnoha století od dob antiky tradice otcovské nadřazenosti přetrvávala a jen pomalu docházelo k jejímu oslabování. Otec byl osobou, která rozhodovala téměř o všem, co se týkalo dětí. Zároveň s těmito právy mu však zákony v mnoha zemích ukládaly povinnost se o děti starat a hradit jejich životní náklady.

2.1.2 Předindustriální doba – otec jako hlava rodiny a učitel

Až zhruba do konce 18. století se rodiny v Evropě řídily posvátným principem otcovské autority. Poté začala být otcovská pozice oslabována vlivem historických, kulturních a sociálních proměn v evropské společnosti. Ještě v 17. a 18. století pracoval muž po boku své ženy v hospodářství, na trhu nebo v obchodě, kde byly vždy přítomny i jejich děti, které pomáhaly a přebíraly poté hospodaření svých rodičů. Rodiny byly jednotkami, které usilovaly o zajištění potřeb všech svých členů společnou prací. Otcové byli nezpochybnitelnými hlavami svých rodin. Takovéto umístění jak mužské, tak i ženské

práce přímo doma nebo v blízkém okolí domova, zajišťovalo muži pozici, ze které se mohl aktivně zapojovat do výchovy svých dětí. V této době, před počátkem průmyslové revoluce, byli otcové považováni všeobecně za důležitější pro péči o dítě, jeho výživu a růst, pro jeho vzdělávání a vývoj více než matky. U starších dětí byl otec odpovědný za jejich morální a náboženské poučení, připravoval je též pro jejich povinnosti, které je čekaly v dospělosti. Přinejmenším až do prvních dekád 18. století byl otec považován za toho, kdo utváří své dítě, kdo je jeho přirozeným rodičem. Otec také měl připravit děti pro život ve světě mimo domov. Tuto úlohu nemohly plnit matky, neboť samy byly podle názorů platných v 18. století příliš izolovány od společnosti a samy potřebovaly ochranu mužů. Tento důraz na otcovskou roli byl opřen především o přesvědčení o racionalitě muže, jeho schopnost kontrolovat své emoce, a také o to, že právě on je pro dítě reprezentantem kultury. Byl naprosto nadřazen matce ve věcech vedení dítěte. Ženy byly považovány jen za něco trochu víc než pasivní nádoby, ve kterých dítě roste.

2.1.3 Průmyslová společnost a otec jako cizinec, vzdálený živitel

Vše se změnilo s počátkem průmyslové společnosti. Muž ztratil téměř všechny své tradiční role. Přestal být nenahraditelným ochráncem a pečovatelem, přestal děti vychovávat a předávat jim morální zásady, již nadále nebyl nezpochybnitelnou hlavou rodiny. Od konce 18. století začíná narůstat zodpovědnost matky za domácnost, výchovu dětí a péči o ně. Důsledkem ekonomického rozvoje, který nutil otce pracovat po celý den mimo domov, došlo k radikálnímu oddělení pracovního a domácího prostředí, spojenému s jasným oddělením pohlaví a rolí v rodině. Rodina dostává zcela nový charakter.

Během pouhých několika desítek let se svět rozdělil na dvě nesoudržné sféry, které mezi sebou už téměř nekomunikují, tj. na soukromou sféru rodinného krbu pod vedením matky a na veřejnou a profesionální sféru, která je výsadní doménou mužů. Muži pozbývají svůj vliv na výchovu dětí a ztrácí s nimi kontakt. Ženy začaly být postupně považovány za bytosti vybavené všemi potřebnými vlastnostmi k výchově dětí obou pohlaví, a nakonec společnost dospěla k názoru, že matky dokáží uspokojovat potřeby, především malých dětí, lépe než muži. Nakonec i sféra vzdělávání, která dříve byla zcela doménou otce, se stala jedním z úkolů matky. Otcům sice zůstal formální statut hlavy rodiny, ale vychovatelkami se definitivně staly matky. Muž zasahoval do výchovy spíše už jen v případech, kdy z nějakého důvodu selhala matčina autorita. Tím, že se místo

realizace mužů přesunulo především do pracovní sféry vzdálené od domova, začali muži také hledat smysl svého mužství více mimo domov. Méně se už vztahovali k hodnotě domova a rodičovství, pro jejich sebeurčení začaly být postupně důležitější individuální ambice a pracovní úspěch. Otcovství se stalo méně důležitou sociální rolí.

2.1.4 20. století – kult mateřství, psychoanalýza a zapomenutý otec

Efekty změn v rodinném uspořádání v době industrializace přetrvávaly ještě dlouho i ve 20. století. Rodičovství bylo stále považováno za něco, vlastní ženám. Muži se starali o finanční zabezpečení svých rodin, ale málokdy o sobě přemýšleli jako o rodičích. Pouze v případě, že bylo třeba obnovit disciplínu u neposlušného dítěte, nebo zasvětit dítě mužského pohlaví do mužských aktivit, objevoval se otec jako rodič. Navíc od počátku 20. století byly všeobecné úvahy o rodičovství do značné míry ovlivňovány stále populárnější psychoanalytickou teorií. Následovníci Sigmunda Freuda zabývající se vztahem matky a dítěte a učinili z této dvojice stěžejní téma svých úvah, přičemž otce často téměř opomíjeli, ačkoli Freud jej původně ve svých teoriích považoval za důležitého činitele ve vývoji dítěte jako sociální bytosti. V centru zájmu byly počáteční fáze vývoje dítěte a tím pádem nevyhnutelně i symbiotický vztah matky a novorozence. Psychická pohoda dítěte a jeho zdárný vývoj se pro psychoanalýzu stal záležitostí nejranějších – především tělesných – zážitků novorozence v jeho interakci s matkou. Z tohoto intenzivního intimního vztahu byl otec na poměrně dlouhý počáteční úsek života dítěte téměř úplně vyloučen, předpokládalo se, že pouze matka dokáže adekvátně reagovat na potřeby dítěte. S tím, že se v duchu stále více populární neofreudiánské tradice předpokládalo, že vztah matky k dítěti je výlučný, nenahraditelný, jedinečný a z velké části instinktivní, souvisel i vznik tzv. kultu mateřství. Ten způsobil, že význam otce pro zdárný vývoj byl nadále výrazně podceňován. Kult mateřství je založen především na dvou základních předpokladech, jednak že ženy jsou od přírody lepšími rodiči než muži a také že matky jsou pro děti důležitější než otcové. Tento kult si po velkou část dvacátého století udržel značný vliv a dodnes je velmi hluboce zakořeněn v naší mentalitě a nadále se často odráží i ve veřejném mínění, ačkoli pro něj neexistuje rozumový důvod. Dlouho trvalo, než byly tyto názory vyvráceny seriózními výzkumy, které potvrdily, že otec je významný v raných fázích života dítěte a má schopnosti a předpoklady poskytnout dítěti stejnou péči jako matka.

V poválečném období byla dalším velkým impulzem pro přetrvávání názoru, že žena je tím jediným člověkem, který by měl pečovat o dítě, teorie attachmentu Johna Bowlbyho. Anglický psychoanalytik, svým konceptem přimknutí (attachment), silně ovlivnil i jiné psychologické školy. Bowlby vyšel z darwinismu a freudismu. Od Freuda převzal důraz, že dítě je bytostí se silnými pudy, tyto pudy však vidí jinak než Freud, více darwinisticky: jako přizpůsobené miliony let přirozeného výběru k přežití. Pudové jednání dle Bowlbyho zvyšuje šance dítěte na přežití - tím základním je přimknutí k matce, které se projevuje pěti instinktivními reakcemi: krmením, úsměvem, mazlením, pláčem a následováním.

Ten také zdůraznil, že nepřítomnost matky u malého dítěte může mít závažné důsledky pro jeho charakter. Trval na důležitosti vazby mezi matkou a dítětem, podpoře pečujícího chování matky pro zajištění optimálního vývoje dítěte v normálního, zdravého dospělého. Později sám uznal, že chybně uvažoval pouze o důležitosti přítomnosti matky, nezahrnul do svých závěrů i důsledky absence otců. Bohužel společenské povědomí rádo přijalo jeho první zprávu, která dobře zapadala do tehdejšího kulturního nastavení a revidované výsledky, které následně adekvátně zohledňovaly i škodlivý účinek otcovské deprivace, už nebyly dostatečně reflektovány a popularizovány.

Výzkumníci, kteří v období poloviny 20. století přijali etologické či sociobiologické přístupy, měli podobný sklon předpokládat, že mateřství je přirozené, instinktivní a naprogramované prostřednictvím genů, na rozdíl od otcovství. Výraznějším protestem proti kultu mateřství byl až v roce 1975 článek Michaela Lamba, Bowlbyho pokračovatele na Yaleově univerzitě, ve kterém pojmenoval otce „zapomenutými přispěvateli k výchově dítěte“. Jeho práce dokazuje, že rodič, který se nejvíc věnuje dítěti, stává se hlavním objektem přilnutí – bez rozdílu pohlaví – zároveň tento preferenční vztah nevylučuje jiné vztahy. Další výzkum potvrdil, že otec je významný nejen když jsou děti starší, nýbrž i v raných letech, a také to, že u mnoha otců existuje zjevná touha a kapacita starat se o své malé děti, že dokáží být naprosto srovnatelnými pečovateli jakými byly doposud pouze matky.

2.1.5 Přelomová 70. léta a návrat otce

70. léta znamenala pro otce v západních společnostech přelomovou dobu. Přinesla však nejen pozitivum zvýšeného zájmu o otcovskou roli v rodině a zkoumání vlivu otců na vývoj dětí. Pod vlivem společenských změn začala být narušována dosud poměrně

stabilní pozice muže a otce ve společnosti, který ačkoli byl do jisté míry vyloučen z intenzivních vztahů se svými dětmi v jejich raném dětství, nacházel až do této doby své jasně určené místo alespoň ve sféře veřejné a zde si z velké části utvářel i svou identitu. Otcové, kteří se vlivem dějinného vývoje ve společnostech západní a střední Evropy v minulosti svým dětem vzdálili se postupně začali vracet do intimního rodinného společenství, do intenzivních emočních a pečujících vztahů. Tento návrat však nebyl a nadále není jednoduchý – ani pro otce samotné, ani pro jejich partnerky a děti. Především druhá vlna feministického hnutí, vstup větší části žen do pracovního procesu a jejich vzrůstající participace v placených povoláních a také trend menších rodin, vyvolal potřebu nahlížet na povahu mateřství a otcovství z nových perspektiv. Podle úvah mnohých odborníků prochází mužství a otcovství jistým druhem krize, v jejímž rámci dochází ke zmatení rolí muže a otce. Setkáváme se s úvahami o tichém konfliktu mezi požadavky společnosti a individualitou jedince, mezi stereotypními přesvědčeními o povaze mužnosti a vyjadřovanou touhou žen po muži oproštěném od těchto stereotypů, ale také s nepříliš nahlas vyslovovanou nespokojeností samotných mužů se současným způsobem rodinného zřízení a jejich pozicí v něm.

Během 70. let se také objevuje model nového otce. Začal se prosazovat názor, že otcové jsou psychologicky schopní participovat aktivně na celém rozsahu aktivit týkajících se péče o dítě, a že je důležité pro oba – pro otce i pro dítě – že se o to pokouší.

2.1.6 Současnost – „nový otec“

Nové typy rodin na konci 20. století nabízejí nové způsoby, jak přistupovat k rodičovství a jak jej prožívat. Objevily se nové ideály otcovství, které odpovídají současným kulturním a společenským trendům a postupně opouštějí již překonaná tabu a dogmata minulých historických období. V posledních několika letech obecně dochází ke kvalitativnímu posunu směrem k akceptaci různých vzájemně odlišných forem praktikování a prožívání otcovství, ačkoli do jisté míry přetrvávají i některé náhledy a postoje k otcovství, které by bylo možná nazvat tradičními.

Hovoří se obecně o jiném muži, případně jiném otci či novém otci, který se od toho starého odlišuje především tím, že nemá potřebu definovat svou mužskou identitu v opozici vůči identitě ženské a bez obtíží přijímá pečovatelské úlohy, které přirozeně patří k rodičovství. Je stejně zaujat svými malými dětmi, jako je angažovaný v placeném zaměstnání. Bylo by příliš optimistické tvrdit, že nový otec je prototypem,

který v současnosti v západních společnostech převládá. Jde spíše o určitý vzorec, který se v čím dál tím větší míře začíná objevovat a který současně vědecké uvažování předkládá k posouzení, k porovnání s dosavadními formami otcovství.

Soudobá literatura předpokládá minimálně postupný pohyb směrem k novému otcovství, které se pomalu stává něčím víc, než jen pokryteckou sebeprezentací mužů, podmíněnou společensky sdíleným názorem a tlakem veřejného mínění. Ženy se nepochybně čím dál tím více dožadují dělby všech povinností a úloh, včetně lásky k dětem. A v tomto směru vyvíjejí nátlak na muže. Muži jsou mnohem více povzbuzováni k tomu, aby vyjednávali se svými partnerkami o tom, jak bude probíhat péče o dítě, kdo se čeho ujme atd. V mnohem větší míře také sami uvažují nad budoucí povahou svého vztahu s dítětem a o tom, jak co nejlepšího vztahu dosáhnout. Moderní otcové jsou více angažováni v péči o dítě a jejich rodičovská pozice hraje velkou roli při utváření jejich mužské identity. Pokud však svou angažovanost a citovou participaci ve vztahu k rodině a dětem dávají ve větší míře veřejně najevo, mohou se bohužel ještě i dnes setkávat s negativními reakcemi, především ve vrstevnických mužských skupinách (Aktivní otcovství 2008, s. 25-36).

Co se tedy od mladého otce v dnešní době chce? Matějček ve své knize Rodiče a děti odpovídá: odpovědnost, věrnost, spolehlivost, ale i mnoho vědomostí a to nejen technických o přírodě a věcech kolem nás, ale také jak rozumět své ženě, své rodině, jak předcházet konfliktům a jak je řešit, jak porozumět dítěti a jeho potřebám, jeho nárokům a právům a jak ho připravit na jeho budoucnost. Otec je dnes mnohem více vychovatelem dítěte než kdykoliv dříve. Už proto, že se s ním dostává do intimního styku od prvních okamžiků jeho života a při novém rozdělení úloh v rodině přebírá celou řadu prací, dříve vysloveně ženských (Matějček, 1986, s. 57-59).

2.2 Otec – ohrožený druh

„Psychoanalytici se předhánějí v představivosti; můžeme si vytvořit imaginárního otce, symbolického otce nebo skutečného otce (pokud se ovšem budeme tvářit, že ten skutečný neexistuje), nicméně všichni ten nadbytek slov kolem otce skrývá jen jednu věc:

že význam pojmu otec je vyprázdněný.“

Christiane Olivier

O dnešní kultuře se začíná stále více hovořit jako o „společnosti bez otců“. V době, kdy feministické hnutí postupně sílilo, muži ještě spali spokojeně na vavřínech. Dnes pomalu procitají a zjišťují, že realita kolem se proměnila víc, než jsou si možná ochotni připustit. Americký básník a překladatel poezie Robert Bly si již v 80. letech minulého století všiml krize mužské identity a jakési mužské měkkosti, kterou reprezentovali nejistí a ušlápnutí muži středního věku s podlomeným sebevědomím a zvýšenou zranitelností vůči ženám. Vyrostli obklopeni opačným pohlavím a místo mužských vzorů se mohli identifikovat maximálně se svými staršími sourozenci. (Časopis Psychologie: Dnes, 2010, Český rozhlas 6).

Aby se muž mohl vyvíjet, musí být schopen se identifikovat s matkou a otcem. Musí se vytvořit trojúhelník „otec-matka-syn“ a nahradit dyádu „matka-syn“. Ovšem pokud není otec přítomen, nedojde k přenosu identifikace z matky na otce; syn pak zůstává uvězněn v identifikaci s matkou. Jedním z hlavních následků otcovy absence je, že synové zůstanou jako bez těla. Tělo je však základem veškeré identity a právě zde musí budování identity začínat. Synova identita je zakotvena v těle otce. (Guy Corneau, 2012, s. 23-29)

Italský psychoanalytik Luigi Zoja napsal, že obrazem současného otce je nepřítomný otec, ten ale není nepřítomný proto, že by např. jako Odysseus musel bojovat ve válce. V dnešních rodinách chybí buď fyzicky (svůj čas tráví především v práci nebo rodinu pro jistotu úplně opustil), nebo je pro své děti nedostupný emocionálně a vztahově, což je ve výsledku nakonec totéž. Chybí jako chlap a vzor, tudíž k obrazu bojovníka hodného identifikace má hodně daleko. A pokud existuje oblast, ve které dnešní muži zásadně a viditelně nebojují, potom jsou to vztahy. Sbalit kufry a zavolat právníkovi ve chvíli, kdy se objeví první manželské potíže, se stalo jakýmsi samozřejmým koloritem současného partnerského soužití, což ostatně statistiky s 50% rozvodovostí potvrzují více než výmluvně.

Takzvaný hlad po otci je dnes všeobecně považován za nejdůležitější pojem západní mužské psychologie. Když psal Steve Biddulph svoji knihu Mužství, dělal si soukromý průzkum v různých zemích světa. Zjistil, že zhruba 30% mužů se svými otci nestýká vůbec, 30% se s nimi sice stýká, ale tyto vztahy jsou krajně napjaté, zhruba 20% se s nimi stýká pravidelně, ale do hloubky v rozhovoru s nimi nikdy nejdou, a jen asi 10% vnímá svého otce jako emoční spojnicí s vlastním životem a jako někoho, kdo je důležitý pro jejich život. Je problém mužské identity způsobený absencí otců opravdu tak pálivý i v našich podmínkách? Pokud ano, jakým způsobem by s ním dnešní muži měli pracovat, aby se nějak našli, aby se o nich přestalo hovořit jako o slabém

pohlaví? „To hlavní téma, které v současné době hýbe sebereflexí mužů, je sebeúcta“ říká psycholog Václav Šneberger. „Vybojovat si něco, za co si můžu sám sebe vážit, něco, kde nepotřebuji potvrzení od žen ani od nikoho jiného. Najít si vlastní hodnotu a s tou konstruktivně zacházet – to je věc, kterou musí každý muž zvládnout. Buď mu v tom pomůže otec nebo se dá na dobrodružnou cestu, během které si jí postupně vybuduje. Italský psychoanalytik Luigi Zoja ve své knize Soumrak otců uvádí, že každý chlapec má v době dospívání možnost nastoupit jednu ze dvou cest. Ta jedna cesta vede k identitě muže – samce, jehož smyslem života je být všude první, vítězit, lovit. Ta druhá cesta ale tuto instinktivní podobu opouští a dostává se kamsi výše – je to právě identita otce, který se především o někoho stará, rozdává se a je schopen svoje přirozené sobectví nějakým způsobem umenšit.

Pro psychologa Šnebergera existují čtyři hodnoty, které charakterizují muže. Jsou to **originalita** – každý muž si zorganizuje svůj vlastní život, svůj životní projekt, ať už s dětmi nebo bez dětí, s ženou nebo bez ženy. Další hodnotou je **odpovědnost**, tzn. dobře a konstruktivně využívat moc, kterou nám dá život, a taky mužskou sílu, kterou máme. Třetí hodnotou je **otevřenost** – to znamená být otevřený sám k sobě a taky k ostatním, umět si říkat o to, co potřebuji a také tu podporu nabízet. V neposlední řadě je to **odvaha**. Je odvaha žít dobrý život a rozhodnout se pro něj, nežít ho v ústraní a nežít ho na něčí úkor (Časopis Psychologie: Dnes, 2010, Český rozhlas 6).

2.3 Otcovství jako záměr

„Náleží k tomu nemnoho umění a práce, aby byl člověk počat. Jakmile se však narodil, jest na sebe vzíti péči pilnou a úzkostlivou, aby byl odchován a vychován.“

Platón

Vklad obou rodičů ve výchově nespočívá jen v jejich jedinečnosti, ale také v jejich spojení, pointa je v doplňování se: otec oceňuje chlapcovy schopnosti a touhu prosadit se, ale je to matka, kdo ho naučí zacházet s bolestí a porážkou. Zatímco maminka chlapce pochválí za to, že sestřičce půjčil hračku, tatínek bude nadšený z jeho prvního pořádného kopnutí do balonu. Zatímco maminka dbá na jeho pravdomluvnost, čestnost a pomoc druhým, tatínek oceňuje jeho sílu, dravost a schopnost vítězit. Zatímco maminka spíše chrání a pečuje, tatínek stanovuje hranice a určuje pravidla. Matčina náruč konejší, otcova

působí spíše jako pevný val před nepřáteli. Jednostrannost výchovy při nepřítomnosti jednoho z rodičů je zřejmá, a je to samozřejmě mnohem častěji otec, kdo chybí. Americký básník Robert Bly, který je otec myšlenky „Mytopoetického mužského hnutí“ patří mezi jednoho z nejvíce diskutovaných amerických autorů posledních pěti dekad. Použil ve své knize „O mužích“ pohádku bratří Grimmů Železný Jan a toto téměř mytologické vyprávění mu slouží jako podpůrná konstrukce pro jeho úvahy o jednotlivých fázích života, o zkouškách a prozřeních, kterými by měl procházet každý opravdový muž, chce-li být nejen navenek, ale i vnitřně šťasten, a snaží se v ní vykreslit archetyp muže, vystopovat ty rysy, které má dnešní muž společné s mužem, jenž žil na zemi už dávno před Kristem, stejně jako ty, o které s postupující civilizací přišel

I z tohoto důvodu se básník Robert Bly ptá, jak může existovat rozvinutá kultura bez silné energie válečníka. Archetypem muže je totiž válečník a i křesťanský postoj uvádí, že vlastnostmi muže – otce jsou ochrana, síla a autorita. Mužova agresivita (samozřejmě pokud není patologická) stanovuje hranice a vyvolává v dítěti pocit bezpečí – když bude nejhůř, táta mě ochrání. Potíž je však v tom, že zatímco základ mateřství je instinktivní, otcovství je projevem záměru a vůle. Ve zvířecím světě je to jev neznámý, ale v lidském světě se muž skutečně rozhoduje, zda bude lidskému mláděti otevírat cestu do světa, chránit ho, podporovat a budovat vzájemný vztah. Otcovství je tedy z tohoto pohledu kulturně společenský produkt, pro který přírodní zákony příliš neplatí. A když se otec jednoduše rozhodne, že své otcovství nepřijímá, nemůže mu v tom prakticky nic zabránit.

Situace je ovšem ještě složitější, než se může zdát. Ještě na začátku 20. století bylo 90% amerických otců zaměstnáno v zemědělství a po celá tisíciletí otcové a synové bydleli a pracovali společně. Syn tak mohl práci svého otce pozorovat nepřetržitě po celý rok. Dnes podle Blye děti poznávají maximálně otcovu povahu, nikoli to, co celý den dělá a seznamují se s projevy jeho chvilkové nálady (často podrážděnosti), nikoli s jeho poznatky. Může si dnešní syn představovat táta jako hrdinu nebo bojovníka za dobrou věc, když o něm ví jen to, že se věnuje benchmarkingu a reengineeringu? Co vlastně dělá celé dny táta, který je Key account manager a co to pro jeho potomka může znamenat? S podobnými termíny má potíž i dospělý, natož dítě. Muže z bývalého socialistického bloku navíc postihlo prokletí komunismu a znárodnění, které je zasáhlo v samém jádru jejich identity a sebevědomí. Se socialistickou transformací společnosti nadto přestala existovat nebo ztratila svůj význam řada profesí, jež byly dosud tradičními doménami mužské seberealizace. Ve svých důsledcích to znamenalo, že podstatnou část svého významu ztratily i vzory mužského chování. Moderní společnost se také ráda vzdává

rituálů, což samé situaci rozhodně neprospívá. Svatba je považována za přežitek, Vánoce jsou pro děti to „jak dostanou hodně dárků“ a smrt jsme přesunuli do nemocnic, protože tam není moc vidět. Ve starém Římě pater familias (čili hlava rodiny) symbolicky pozvedal dítě, což sloužilo k psychickému zrození syna i otce, tedy proměně dítěte v syna a muže v otce. Zároveň tím říkal, že toto dítě nejen zplodil, ale bude se o ně i starat a za svou volbu přijímá plnou zodpovědnost. Byl to rituál se vším všudy a pro narozeného syna nebyl zdaleka posledním, protože i do světa dospělých mužů se mohl dostat jen prostřednictvím rituálů. Podle Zoji jsou synové i otcové bez podobných rituálů neukotvení, opuštění a vydání napospas svým vlastním pudům (Psychologie: Dnes, 2010, Adam Suchý).

2.4 3V model otce (vedení – vztah – vzor)

Otec má podle tohoto modelu tři důležité role. Poskytuje synovi nebo dceři vedení, vytváří hluboký blízký vztah a učí děti vlastním příkladem. Tyto role jsou navzájem propojené a vzájemně se umocňují.

Otec má důležitou úlohu při vedení dětí. Matka a otec jsou obvykle první autoritou v životě a jako takoví určují vztah k dalším autoritám. Otec pomáhá k osamostatnění a vytvoření vlastní identity, ale to předpokládá, že má zájem o své děti a angažuje se v jejich životě. Pokud je jeho vedení citlivé a moudré, děti získávají důvěru a učí se také důvěřovat dalším lidem. Zároveň proto, že jim otec pomohl vyformovat si vlastní silnou identitu, dokáží rozlišit mezi těmi, komu mohou a nemohou důvěřovat. Umí být závislé i spolupracovat s druhými bez pocitu ohrožení.

Otec vede své dítě především tak, že s ním vytvoří blízký vztah. Vztah spočívá v tom, že otec dokáže odhalit to, co sám prožívá a tak učí děti nebát se vlastních emocí. Ale také vytváří prostor pro to, aby děti mohly hovořit o svých zápasech a otázkách. Otec učí děti nebát se blízkého vztahu a pomáhá jim porozumět a vyzkoušet si vlastní styl chování v blízkém vztahu.

Otec je vzorem. Modeluje chování v různých životních situacích. Pomáhá dětem učit se dělat různé věci a zvládnout zodpovědnosti, ale také na sebe nebrat příliš velkou zodpovědnost.

Otec, podobně jako matka, má jedinečné místo v životě každého člověka. Pokud nesplnil svoji úlohu, existuje nebezpečí, že děti budou hledat náhradního otce u dalších

mužů a budou hladovět po tom, co jim mohl dát jen jejich otec. Úloha muže jako otce je významná a vyplatí se do ní investovat čas, své nejlepší schopnosti a síly (Sborník přednášek konference Zdravé rodičovství na téma Otcovství, 2004, s. 56).

2.5 Pět bodů otcovské výchovy

a) Začněte brzy!

Důležité je zapojit se do dění již v době těhotenství, mluvit o svých nadějích ve vztahu k dítěti, být u porodu. Otcové, kteří se o své děti fyzicky starají, jsou jimi postupně fascinováni a naladěni na ně, říká se tomu "pohlčení". Muž se může stát odborníkem na to, jak uprostřed noci uspat probuzené dítě, chodí s ním sem a tam, houpá ho v náručí, jemně mu zpívá, dělá cokoli, co pomáhá.

b) Udělejte si čas!

Otcové musejí chodit domů včas, aby si se svými dětmi mohli hrát, smát se, učit je novým věcem a dovádět s nimi. Firemní život nebo malá živnost mohou být nepřáteli rodiny. Otcové často zjistí, že jedinou možností, jak to změnit, je přijmout nižší plat a trávit více času s rodinou.

c) Projevujte své city!

Děti mají rády, když jim rodiče vypráví příběhy nebo spolu jen sedí, zpívají si, či pouštějí hudbu. Je třeba dětem říkat, jak jsou skvělé, krásné, tvořivé a chytré. Někteří muži se obávají, že budou-li svého syna objímat, "zženští". Ve skutečnosti to může být právě naopak. Hodně homosexuálů a bisexuálů tvrdí, že právě nedostatek otcovské lásky byl jedním z důvodů, proč se pro ně stala důležitější láska muže.

d) Uvolněte atmosféru!

Otcové musí zkoušet nové věci a hledat takové činnosti, které baví obě strany. Je potřebné omezit sportovní či jiné aktivity dětí ve volném čase na jednu nebo dvě, aby měly čas jen tak "být". S dětmi je nezbytné si povídat, hrát, chodit na procházky, hlavně vyhybat se přehnané soutěživosti přesahující hranice dobré pohody. Nesmí mít pocit, že musí "něco dokázat".

e) Podílejte se na výchově!

Někteří dnešní otcové jsou "pohodoví" tátové, kteří se sami nechtějí moc zatěžovat a všechny nepříjemné záležitosti přenechávají svým partnerkám. Měli by se ovšem podílet na rozhodnutích, dohlížet na domácí úkoly a na práci v domácnosti. Je nutné najít způsob jak vyžadovat pořádek klidně, ale rozhodně a trvat na účtě k druhým (Biddulph, 2003, s. 17 - 18).

2.6 Typologie otců

Každý typ otce má určité přednosti, avšak skrývá v sobě také určitá nebezpečí.

2.6.1 Otec, který umí vzbudit nadšení

Tento otec strhne děti svým nadšením, neexistuje pro něj nic krásnějšího než společně se svými dětmi poznávat a prožívat svět. Děje se to často jako určitý druh dobrodružství a může přecházet až k extrémním sportům, jako například lezení. Často jsou to také úplně běžné společné věci, které s ním jeho děti prožívají jako dobrodružství, např. společná návštěva plovárny, společné vaření atd. Často máme od dětí těchto otců výpovědi typu: „Tati, musíš jít s námi, jinak to bude nudné.“ Pro takového otce stojí v popředí nadšení, činnost, dynamika, poznávání světa a živost, dobrodružství a extroverze, energie a motivace, pozitivně směřovaná agrese a ochota změnit se.

Nebezpečí otce, který umí vzbudit nadšení:

Složitě to pro děti může být, když snaha tohoto typu otce po získání autority nekoresponduje s potřebou dospívajícího dítěte po autonomii, když se jeho nadšení stane bezohledným, nebo když jeho způsoby vyústí v nestálost, překotnost a chaos. Stejně je to v případě, kdy se nadšení otce dostane do konfliktu se zájmy dětí. Těžké je to také tehdy, když už nelze konflikt mezi otcovou chutí po dobrodružství a matčinou potřebou bezpečí řešit dialogem.

2.6.2 Empatický otec

Tento otec se vyznačuje vnímavostí, hloubkou, prozíravostí, zjišťováním, ochotou ke kompromisům a konsensu, následováním potřeb dětí, obětavostí.

Nebezpečí u otce, který se umí vcítit:

Pro děti může nastat složitá situace tehdy, když otcova pasivita je příliš velká, když je překročena míra ochoty ke kompromisům, když otcova schopnost nechat se oslovit znemožní důležité stanovení hranic a když se stane pouze příchýlným.

2.6.3 Otec se vztahem k realitě

Jeho znaky jsou schopnost stát nohama na zemi, jasnost, bezpečí, věčnost, klid a trpělivost, stálost.

Nebezpečí u otce se vztahem k realitě

Tento typ otce může vést k nejistotám ve vývoji dětí, pokud se mu nepodaří dětem otevřít velice důležité svobodné prostory, pokud je jeho výchovné jednání příliš silně normující a věčné, především pokud sleduje příliš rigidní kodex chování. Pozitivní otcovství tento otec opouští také v případech, když se jeho vztah k dětem změní v neosobní.

2.6.4 Kreativní otec

Tento typ otce se vyznačuje inovací, flexibilitou, mnohostranností, zvědavostí, obratností, hravým jednáním.

Nebezpečí u kreativního otce:

Také u kreativního otce se nutné stanovení hranic u dětí může stát nebezpečím. Pro děti to může být také složité, když jeho kreativní povaha vyústí v nevypočitatelnost a nespolehlivost. Těžké to bývá také tehdy, když se jeho kreativita dostane do příliš silného konfliktu s realitou (Sborník textů z česko-německo-rakouské konference, www.rodiny.cz, s. 12 - 14).

2.7 Otec v rodině

Otec hraje důležitou roli v životě nemluvněte ve svém vlivu na jeho citový vývoj. Přináší dítěti něco jiného, než matka. Více podporuje u dítěte zájem o okolní svět, zatímco matčin postoj směřuje více ke vzniku důvěry a bezpečí skrze vzájemnou symbiózu. Zatímco matce je vlastní emocionální dialog s malým dítětem, který spočívá v úsměvech, mimice, vokalizaci a dlouhých pohledech, otec má s dítětem mnohem více fyzicky podněcující kontakt. „Když otcové na malé děti mluví, používají třikrát složitější slova, než matky, které raději používají slova již známá, aby měly jistotu, že budou pochopeny. Výsledek je, že dítě se bude muset později snažit používat přesnější slovní zásobu, aby mu otec rozuměl, a to je podnětný požadavek.“ (Berger, Gravillon, 2011). Při hraní otec často děťátko škádlí a například jednoduchou hru zkomplikuje a tím dítě podněcuje, aby hledalo řešení. Takovýmto druhem výzev posiluje otec v dítěti pocit, že je schopno jednat, být iniciativní, riskovat a čelit překážkám. Avšak ani tady význam hraní s otcem nekončí. Chvilé lechtání a dovádění také pomáhají zasvěcovat dítě do světa pravidel a učí ho zvládat agresivitu. Jedná se o vlastnosti, díky nimž se bude moci později integrovat do skupiny vrstevníků. Dále otec velmi přispívá k utváření pohlavní identity svého malého dítěte. Dítě postupně pozoruje, že maminka a tatínek mají odlišnou vůni, kůži, odlišný hlas a způsob, jak ho drží v náručí, odlišnou sílu a začíná chápat, že se lidé dělí na dvě skupiny, na muže a ženy. „Četné studie ukázaly, že děti, které měly častý kontakt se svým otcem v průběhu prvních let života, byly v některých evaluačních testech zaměřených na pozornost a chápavost (vokalizace, koordinace mezi okem a rukou) výkonnější než děti bez dostatečného kontaktu s otcem. První skupina dětí manipulovala více s nabídnutou novou hračkou, dávala přednost novým situacím před starými a také byla méně závislá na dospělých.“ (Berger, Gravillon, 2011).

2.8 Rodina s předškolním dítětem

Předškolní období trvá od 3 přibližně do 6 let. Myšlení tohoto dítěte lze označit dle Piageta jako názorné a intuitivní. Interpretuje realitu tak, aby pro něho byla srozumitelná a přijatelná, i když si občas musí vypomáhat zkreslením či vyloučením některých informací. Je přesvědčené, že každé poznání musí mít absolutní platnost. Tento způsob uvažování uspokojuje jeho potřebu jistoty orientace ve světě. Dítě přejímá názory dospělých na sebe sama nekriticky, tak jak jsou mu prezentovány. Osvojuje si základní

normy chování, s nimiž se ztotožňuje. Zatím je pro ně důležité především to, jak bude za jejich dodržení oceněno.

„Je to období, kdy dítě vývojově překračuje ochranné hranice své rodiny a vstupuje do společnosti druhých dětí. Je to také doba největší sugestibility, kdy dítě tzv. „otiskuje“ své prostředí. To znamená, že bez větších těžkostí přijímá nejen domácí řád a všechny možné rodinné zvyklosti, ale i atmosféru rodinného soužití“ (Matějček, Dytrych, 2002, s. 32).

2.9 Emoční vývoj

Emoční prožívání předškolních dětí je charakteristické větší **stabilitou a vyrovnaností**, než jaká byla typická pro batolecí věk. Jejich citové prožitky bývají intenzivní, stále snadno přecházejí z jedné kvality do druhé, např. se střídá smích a pláč. Většina emočních prožitků je stále vázána na aktuální situaci, je nějak spojena s momentálním uspokojením či nespokojením. Postupně se rozvíjí **emoční** paměť, jež má implicitní charakter. Děti předškolního věku bývají častěji pozitivně laděné, **ubývá negativních** emočních **reakcí**. Proměna charakteru emočního prožívání je závislá na dosažení větší zralosti CNS, ale i na úrovni uvažování, předškolní děti dovedou svou nespokojenost vyjádřit jiným způsobem, eventuálně se s ní umí i lépe vyrovnat.

V předškolním věku se rozvíjejí i **vztahové emoce**. V sociálním kontextu se objevují city, jako je láska, sympatie a nesympatie, ale i soucit či pocity sounáležitosti.

Převažující emoční ladění dítěte, jeho tendence reagovat určitým způsobem nezávisí nejen na typu temperamentu, ale i na zkušenosti, na míře jistoty a bezpečí v rámci rodiny. Není překvapující, že u dětí, které mají bezpečné **zázemí**, převažují **pozitivní emoce** a lepší porozumění citovému ladění jiných osob. Děti, které potřebné jistoty nedosáhly, reagují častěji negativně a ostatním lidem tak dobře nerozumějí. Citová rovnováha předškolního dítěte ve značné míře závisí na reakci jiných, zejména blízkých lidí (Vágnerová, 2005).

2.10 Otec v rodině s předškolním dítětem

Rodiče slouží dítěti jako model různých rolí, jako vzor, s nímž se identifikují. V předškolním věku se postupně uvolňuje vázanost na rodinu a na dospělé. Navazují

kontakt s vrstevníky. Při výběru kamaráda převažuje důraz na shodu v oblasti potřeb a zájmů. Dítě se učí soupeřit i spolupracovat.

Charakteristické pro předškolní dítě je, že vyjadřuje svůj názor na svět v **kresbě, vyprávění nebo ve hře** (Vágnerová, 2000, s. 109, 132-133). **Dětská kresba** je jedním z nejvhodnějších přístupů k poznání osobnosti dítě, můžeme říci, že představuje "královskou cestu" do dětské duše. Ke kreslení většinou nikdo nemusí dítě nutit a kreslit ho baví. Na papíře se objevují nevědomá i vědomá přání. Při kreslení je motivováno tím, co ho zajímá či trápí. Kresba bývá také cenným dárkem těm, které má dítě rádo (Davido, 2008, s. 15). **Hra** umožňuje dítěti zpracovat si problematickou skutečnost, jak samo chce. Dovoluje mu chovat se podle svých představ a přizpůsobit realitu svým potřebám. Může si znovu přehrát situaci, které nerozumělo nebo se jej citově dotkla a najde alespoň na této úrovni přijatelné řešení. Například vyřeší svůj strach ze psů: ve hře jsou psi hodní, není třeba se jich bát. Stejně znaky má i **vyprávění** např. z pohádkového světa. Pohádkové bytosti mají jednoznačný charakter, buď jsou dobré, nebo zlé, ale není pochyb o tom jaké. Příběh má dobrý konec, a zlo je potrestáno. Vše funguje podle jasného řádu, který se nemění. Jako relaxační prostředek vyhovují pohádky i mnoha dospělým (Vágnerová, 2000, s. 110).

Tento věk je obdobím živosti, fantazie, zvědavosti a dalším krokem v uvedení do společenství lidí. Děti v tomto věku mají třeba mladšího sourozence, příp. navštěvují na část dne mateřskou školkou. Vývojovým úkolem je nalezení vlastní iniciativy. Dítě žije všemi smysly. Pohyblivost dítěte se zlepšuje v rychlosti, pohotovosti, obratnosti a eleganci. Otec, který s dítětem sportuje nebo se věnuje pohybu jinak, přispívá k lepšímu přijetí dítěte v dětském kolektivu. Proč s dítětem nezkusit tříkolku a pak koloběžku? Zakopat si nebo házet s míčem, jít do lesa, vylézt na kopec, lyžovat, bruslit, zaplavat si, nebo něco jiného? Rodiče mohou předškolákovi leccos svěřit: samostatné oblékání, prostírání stolu, ale i jednoduchou pomoc doma, na zahradě. Dítě chce být užitečné, chce všechno zkusit, dejme mu příležitost, ale zároveň odhadujme možnosti dítěte, aby nedošlo k nepříjemnostem či zklamání na obou stranách. Je dobré např. ukázat, jak se porcelánový talíř nese nejlépe, jak se drží to a ono apod. Když si otec nebo matka přiberou dítě jako pomocníka, nemohou počítat, že udělají dvojnásob. Většinou naopak. Ale více než o výkon, jde o zkušenost dítěte a společenství s ním. Vyžadování praktické pomoci mu dává vědomí důležitosti, podporuje sebevědomí a pěstuje u dítěte smysl pro povinnost. Je dobré, aby se rodiče domluvili na přístupu k dítěti a jeho výchově nejen v tomto bodě. Řeč dítěte se rozvíjí díky rozhovorům, povídání, četbě a poslechu pohádek,

odpovím na jeho otázky. Dítě také zkouší používat odposlechnutá slova i jednoduché věty. V mnohých se můžeme dobře poznat – včetně intonace. Způsob otcovy řeči je dítěti přizpůsoben, jeho řeč je srozumitelná podobně jako matčina, přesto častěji použije slovo, které předjímá porozumění dítěte a stane se předmětem dotazu nebo rozhovoru. Díky těmto slovům z „jiného světa“ se otec stává mostem mezi domovem a světem mimo ně. Televize a video dítě zajímá, baví, ale s dítětem nekomunikuje, nemůže reagovat na to, když dítě nestíhá, nerozumí. Za výběr programu jsou zodpovědní rodiče. Televize ani počítač nenahradí rozhovor ve vztahu, mohou ale být setkáním nebo společným prožitkem. Nevnučujme dětem ovšem zbytečně tuto zábavu, aby si nezvykly na její konzumaci. Proč si s dětmi radši nezaspíváme nebo nezahrajeme na provizorní hudební nástroje – jen tak pro radost, z legrace?

Toto období je časem nápaditých her. Dítě rozvíjí svou představivost – prohlíží si obrázky, maluje, vyrábí, vymýšlí si společníky svých her. Oblíbené jsou hry „na něco“, kdy si dítě vyrábí vlastní co nejdokonalejší rekvizity. Zde může tatínek také pomoci. Dítě se proměňuje v různá zvířata, můžeme se proměňovat s nimi! Hrou se dítě nejen baví, ale i zpracovává a vyrovnává se svými strachy, smutky, zmatky a konflikty. Tedy ne vždy potřebuje dítě přímo hru s dospělým, ale buďme blízko. Předškolní dítě si už umí s druhým dítětem hrát a sbírá první kladné i záporné zkušenosti. Děti se začínají srovnávat, soupeří mezi sebou. Soutěže a závody jsou oblíbené, ať chceme nebo ne. Hry usměrňují agresivní podněty. Otec může s dětmi hrát stolní hry (pexeso, člověče nezlob se, ...), sportovat, soutěžit na různá témata, podnikat výpravy mimo domov. Společně strávený čas je prostorem poznání a prohlubování vztahu. Otec učí děti usilovat, bojovat, překonávat překážky. Děti vnímají sílu, energii, která slouží jejich ochraně, i milující náklonnost, když jim věnuje čas, naslouchá a reaguje na jejich potřebu. Láska je vnímatelná prostřednictvím kontaktu očí, těla a soustředěné pozornosti. Díky projevované lásce může otec použít i svou autoritu.

Děti jsou již schopny soucitu, na který lze apelovat v mravní výchově předškoláků. Vytváří se a projevuje jejich svědomí, zatím spočívající v respektování zákazů rodičů a jiných autorit. Jejich svědomí je velmi konkrétní, leckdy velmi citlivé, vyžaduje odčinění provinění. Uspokojivý vztah dítěte k rodičům je pro pevné svědomí důležitý. Dítě se silněji identifikuje s přátelským, srdečným a silným otcem než s tím, kdo trestá, odnímá lásku nebo odmítá. Trestat může pouze ten, kdo jindy zřetelně projevuje lásku. Otcové mají větší vliv na morální vývoj chlapců. Syn, který se silně identifikuje s otcem a jeho mužským chováním, netrpí úzkostí. Velmi záleží také na obecně kladných rodičovských

vlastnostech, jako je blízkost, vřelost, angažovanost otce v rodině. Má-li matka k otci kladný vztah, bezděčně povzbuzuje syna, aby se otci více podobal.

- Osobnost dítěte se utváří v mnoha nejrozličnějších více či méně běžných situacích. Co chvíle, to příležitost. Strípky prožitků a zkušeností se postupně skládají do paměti jeho srdce, základu jeho charakteru. Žádná chvíle, kterou věnujeme našim dětem, ať už s radostí nebo s příchutí povinnosti, nebude ztracena. Být blízkým, milujícím a milovaným rodičem je pro oba mimořádnou příležitostí. (Sborník přednášek konference Zdravé rodičovství na téma Otcovství, 2004, s. 14-15).

Klinický psycholog Adam Suchý popisuje důsledky absence otcovské výchovy na příkladu zkušenosti učitele 1. stupně waldorfské školy: „Mám ve třídě 28 dětí, z nich 24 navštěvovalo kvůli poruchám chování pedagogicko psychologickou poradnu, přičemž závěr poradny byl vždy stejný – je třeba pevně nastavit hranice ve výchově“. Podle jeho osobní zkušenosti se velká část jeho žáků rekrutuje z rodin, ve kterých rodiče (případně matka s otcem, chybějícím v jakémkoliv významu toho slova) nejsou schopni stanovit a udržet právě ony pevné hranice ve výchově. K alternativním vzdělávacím postupům se uchylují poté, co jejich potomci začnou selhávat v běžném dětském kolektivu, nebo dospějí k názoru, že jejich dítě potřebuje výjimečný přístup, protože je samo jedinečné. Místo toho, aby rodiče využili situace a znovu se pokusili hranice nastolit, opět zvolí ústup a hledají alternativy (Psychologie: Dnes, 2010, Adam Suchý).

3. Problémy současných rodin

3.1 Rodina s jedním rodičem – Osamělé matky

Rodiny s jedním rodičem (kolem 90% z nich jsou matky s dítětem, kolem 10% otcové s dítětem) představují stále častější rodinný typ.

Rodiny s jedním rodičem členíme dle společenských postojů do tří skupin:

Osamělé matky, kterým manžel zemřel, tedy **vdovy s dětmi**. Společenské postoje vůči nim jsou shovívavé, tolerantní, spíše litující, neboť vdovy si své postavení nezavinily.

Osamělé matky, které mají **děti z rozpadlého vztahu** (ať už rozvodem manželství či rozchodem partnerů nesezdaných). Postoje vůči této skupině jsou ambivalentní. Na jedné straně jsou slyšet názory obviňující a moralizující, že ženy neudržely manželství, byť neuspokojivé, tzv. kvůli dětem. Na druhé straně se tvrdí, že ve prospěch dětí je lépe konfliktní a neuspokojivý vztah ukončit a žít s dětmi sice v neúplné rodině, leč v relativním klidu. Výsledkem prolínání těchto a dalších názorů je obecný názor, že takové rodičovství sice není optimální, ale v dnešní společnosti mnohdy nevyhnutelné.

Dále jsou to matky, které záměrně chtějí být **svobodné a dítě mají s mužem, s nímž nikdy nepočítaly pro trvalý vztah**. Můžeme sem přiřadit i matky, které nejsou vdané a dítě adoptovaly, eventuálně přijaly do pěstounské péče. Další možností je asistovaná reprodukce – svobodná žena se stává matkou po umělém oplodnění.

Matky, které zůstávají samy s dětmi, se mohou setkávat s řadou problémů. První oblastí, z níž pramení zvýšený stres, jsou praktické otázky – finance, zaměstnání, vedení domácností. Druhou oblastí jsou osobní problémy – emoční distres, změny v sebepojetí a ohrožení osobní identity. Třetím možným zdrojem stresu jsou vztahy – problémová interakce s dětmi, stále konfliktní vztah s bývalým manželem, nejistota v případném rýsujícím se dalším vztahu, aj. Je vysoce pravděpodobné, že ženy v takové zátěžové situaci pocítí ztrátu energie, pocitu beznaděje a deprese (Sobotková, 2001, s. 128-32).

Jana Marhounová se ve své knize „Od osamění k nové rodině“ o záměrně svobodných matkách vyjadřuje takto: „Jak je možné, že někteří lidé nechápou věci, které většina ostatních považuje za samozřejmé? Například vždycky znovu překvapuje, že je třeba některým mladým ženám vysvětlovat právo každého dítěte nejen na maminku, ale také na tatínka. To proto, aby se naučilo chovat k ženám i k mužům a aby si mezi nimi dokázalo vybrat svůj vzor. Při chápání téhle prosté pravdy patrně úroveň vzdělání moc velkou roli nehraje. Mezi ženami, které tvrdily pravý opak, bylo totiž dost vysokoškolaček“. Také upozorňuje na to, že v těchto rodinách pak vyrůstají děti, které odlišnost od normálních rodin vnímají, někdy jim i dost vadí, ale v dospělosti tuto rodinnou konstelaci zahrnou do realizovatelného spektra možností vlastního rodinného života (Marhounová, 1988, s.16).

3.2 Rodina s jedním rodičem – Osamělí otcové

Osamělým otcem se muž stává většinou tehdy, když matka dětí zemře, opustí rodinu nebo je kvůli vážné nemoci zcela vyřazena z péče o rodinu. Specifickou skupinu tvoří otcové, kterým soud svěřil po rozvodu dítě přes odpor matky, jež se stále snaží do výchovy zasahovat. Pro muže, který zaujímal tradiční otcovskou roli, může být poměrně obtížné převzít roli absentující matky. Muž mívá menší přehled o možných variantách a významech dětských projevů, menší praxi se zvládáním péče o děti a zvládáním domácích prací. Dalším problémem pro muže je někdy skutečná osamělost a tíha odpovědnosti za celou rodinu (Sobotková, 2001, s. 134.).

3.3 Nesezdané páry s malými dětmi

Zatímco v minulosti označení "nemanželské dítě" mělo negativní nádech, v posledních letech se nad ním nikdo příliš nepozastavuje. Neznamená to totiž vždy, že by děti vyrůstaly bez jednoho rodiče. Pro mnohé páry už není tak podstatné společné soužití oficiálně stvrdit na radnici či v kostele. Žijí stejným rodinným životem s potomky jako manželé, jen bez svatby.

Podle některých je manželství přežitek a "papír je zbytečný". Konzervativnější lidé často míní, že páry manželství neuzavírají, protože jim chybí odpovědnost. Tradičnímu svazku prý ale příliš nepřeje ani západní kultura a společnost a zasloužil by si nějakou podporu (www.tyden.cz: Dvě z pěti dětí se rodí mimo manželství, podíl roste).

Mimo manželství se loni v Česku narodilo 41 procent z celkového počtu 108 700 živě narozených dětí. Počty dětí narozených nesezdaným párům stoupají od konce sedmdesátých let, v posledních letech se nárůst ještě zrychlil. Podle odborníků to souvisí mimo jiné s tím, že páry stále častěji žijí spolu nesezdané, i když pak se o potomky starají společně (www.tyden.cz: Čtyřicet procent dětí se v Česku rodí nesezdaným párům).

4. Formy náhradní rodinné péče – legislativní požadavky

Jednotlivé formy náhradní péče o děti, které máme dnes k dispozici, můžeme seřadit podle toho, jak se blíží tzv. normální, přirozené, pokrevní rodině (Matějček, 1992, s. 185).

4.1 Adopce neboli osvojení dítěte

Tento pojem je nejvyšším a z hlediska právního postavení dítěte nejvýhodnějším typem náhradní rodinné péče, protože právní postavení osvojeného dítěte je stejné jako postavení dítěte vlastního. Podmínkou osvojení je takzvané právní uvolnění. Ne všechny právně volné děti ale mají šanci na osvojení. Nejčastěji bývají osvojovány děti kojeneckého a batolícího věku, zdravé a z tzv. běžné populace. Ročně bývá v České republice osvojováno cca 500 dětí.

Osvojení upravuje zákon o rodině č. 94/1963 Sb. v ustanoveních §§ 63 až 77.

4.1.1 Právní vztahy po osvojení

Osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojeným dítětem (osvojencem) takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi, a mezi osvojencem a příbuznými osvojitele poměr příbuzenský. Osvojitelé mají stejnou rodičovskou zodpovědnost jako při výchově vlastního dítěte.

Právní mocí osvojení zanikají všechna vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a jeho původní rodinou

4.1.2 Rozhodnutí o osvojení

O osvojení rozhoduje soud na návrh osvojitele. Soud je povinen zjistit na základě lékařského vyšetření a dalších potřebných vyšetření zdravotní stav osvojitelů, jejich osobnostní dispozice a motivaci k osvojení a posoudit, zda se nepřičí účelům osvojení.

Zprostředkování osvojení zajišťují krajské úřady a ministerstvo práce a sociálních věcí podle zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí.

Návrh k soudu na osvojení konkrétního dítěte lze podat i bez zmíněného zprostředkování, a to zejména v případech tzv. přímé adopce nebo navrhuje-li osvojení osoba dítěti příbuzná nebo blízká. V těchto případech se výše zmíněné zprostředkování neprovádí.

4.1.3 Osvojitel a osvojenec

Osvojiteli se mohou stát pouze zletilé fyzické osoby, které způsobem svého života zaručují, že osvojení bude ku prospěchu dítěte i společnosti. Osvojitelem nemůže být ten, kdo nemá způsobilost k právním úkonům.

Mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl obdobně, jako bývá mezi rodiči a vlastními dětmi. V praxi se za nejvhodnější považuje věkový rozdíl 25 až 35 let. Možné ale jsou a poměrně často se vyskytují odchylky směrem nahoru i dolů. Vždy záleží na posouzení konkrétního případu, kdy ještě je a kdy již není přiměřený věkový rozdíl.

Nepřipouští se, aby mezi osvojitelem a osvojencem byl příbuzenský vztah v pokolení přímém (prarodiče a vnuci) nebo vztah sourozenců – v takových případech lze využít jiných typů náhradní rodinné péče, zejména pěstounské péče. Vzdálenější příbuzenský vztah na překážku osvojení není.

Jako společné dítě mohou někoho osvojit jen manželé. V případě soužití druha a družky může dítě osvojit jen jeden z nich. Chce-li však dítě osvojit jen jeden z manželů (nikoli tedy jako společné dítě), musí mít souhlas druhého manžela. Tohoto souhlasu není zapotřebí, pokud druhý manžel nemá způsobilost k právním úkonům nebo pokud by opatření takového souhlasu bylo spojeno s překážkou těžko překonatelnou.

Osvojit lze jen nezletilého (tj. osobu mladší osmnácti let), a to jen je-li mu osvojení ku prospěchu.

4.1.4 „Právně volné“ dítě

Osvojit lze jen dítě, které je tzv. právně volné, tj. buď je dán souhlas rodičů, nebo soud rozhodl o jejich nezájmu. K osvojení je třeba souhlasu rodiče, i když je nezletilý.

Právně volné je i takové dítě, jehož rodiče zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. V takovém případě je třeba souhlasu jiného zákonného zástupce dítěte – poručníka.

Souhlas rodičů se nevyžaduje, pokud rodiče nejméně 6 měsíců o dítě neprojeví zájem, nebo se o dítě nezajímali dva měsíce po jeho narození.

4.1.5 Předadopční péče

Před rozhodnutím soudu o osvojení musí být dítě o dobu nejméně tří měsíců v péči budoucího osvojitele, a to na jeho náklady. Jestliže budoucí osvojitel o dítě před osvojením již pečoval na základě pěstounské nebo poručenské péče nebo na základě svěření dítěte do výchovy, podmínka předadopční péče před osvojením se nevyžaduje, pokud osobní péče budoucího osvojitele trvala alespoň tři měsíce. To platí i v případě, že by budoucí

osvojitel o dítě nejméně tři měsíce osobně pečoval jen fakticky, bez úředního rozhodnutí, např. pokud by se ujal ztraceného dítěte nebo pečoval o dítě, které mu rodiče původně svěřili jen na krátkou dobu apod.

Je-li dítě v ústavu, ať již na základě soudního rozhodnutí, nebo jen z vůle rodičů, může o svěření dítěte do péče budoucích osvojitelů rozhodnout pouze orgán sociálně-právní ochrany dětí. Pokud dítě není v ústavu, ale například u rodičů, u příbuzných, nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (např. Klokánek FOD), jsou oprávněni o svěření dítěte do předadopční péče rozhodnout pouze rodiče (nikoli však nezletilí), nebo jiní zákonní zástupci (poručník). Z této právní úpravy vychází tzv. přímá adopce (www.fod.cz).

4.2 Pěstounská péče individuální

V poměru k vlastní rodině je hned za adopcí. Manželé, kteří většinou už vlastní děti mají, přijímají do své péče a výchovy ještě jedno nebo dvě děti „cizí“. Svěření dítěte do jejich péče provádí soud a pěstouni dostávají určitou odměnu. Dítě ovšem nemá jejich jméno a právně není jejich vlastním.

4.3 Pěstounská péče ve zvláštním zařízení – rodinná skupina

Zakládá se na manželském principu. Pěstouny jsou manželé, kteří přijímají do své péče celou skupinu „cizích“ dětí různého věku a pohlaví. Počet dětí ve skupině zpravidla přesahuje deset.

4.4 Pěstounská péče ve zvláštním zařízení – dětská vesnička

Zakládá se na mateřském principu. Pěstounkou je tu samotná matka, která bydlí se svěřenými dětmi (dnes zpravidla šesti) v samostatném domečku. Skupina těchto domečků tvoří společenství „vesničky“ a je plně začleněna do života obce, ve které vznikla (Matějček, 1992, s. 185).

4.5 Novela zákona o ochraně dětí

Poslanecká sněmovna přijala v září 2012 novelu zákona č. 109/2002 Sb. o sociálně – právní ochraně dětí. Zákon přibližuje Česko v péči o nejmenší děti do dnes ve světě běžně uznávaných standardů. Jako v jedné z mála civilizovaných zemí se v ČR dostávají do kojeneckých ústavů i ty nejmenší děti, a to v počtu kolem dvou tisíc ročně. Česko je proto kritizováno i mezinárodními organizacemi, které upozorňují na nedostatečnou prevenci, tedy práci sociálních pracovníků a dalších terénních pracovníků s rodinou, aby k odebrání dítěte nemuselo vůbec dojít. Až polovina dětí se během několika měsíců z kojeneckého ústavu navrací zpět do původní biologické rodiny. Již sama tato statistika ukazuje na to, že při řešení aktuálního problému k odebrání dítěte dojít v některých případech zcela jistě ani nemuselo (výjimkou mohou být objektivní důvody, kdy je dítě umístěno do kvalitní náhradní rodinné péče) Právě její profesionalizaci novela významně upravuje nejen dopilováním např. institutu pěstounské péče na přechodnou dobu.

Novela se věnuje nejen pěstounské péči, ale urychluje a zkvalitňuje také například proces zprostředkování náhradní rodinné péče, který je dnes pro svoji zdlouhavost často kritizován, a to při zachování adekvátně přísných kritérií pro svěření dítěte.

Novela pracuje se třemi základními principy, které zavádí do praxe:

- Nejlepším prostředím pro dítě je rodina, resp. rodinné prostředí a bylo by ideální, kdyby každé dítě mohlo vyrůstat v rodině.
- Institucionální péče by měla být poslední možností při řešení situace dítěte, přednost má vždy náhradní rodinná péče, kterou je třeba profesionalizovat a podporovat.
- Výkon sociálně-právní ochrany dětí je třeba profesionalizovat, zavést do této oblasti standardy kvality práce a využívat pro ochranu práv dětí moderních vědeckých poznatků a metod sociální práce.

Novelou zákona se zvyšují dávky pěstounské péče. Nejnižší odměna pěstouna se fakticky zdvojnásobuje (dnes dávka 3.126 Kč, nově 8.000 Kč). Odměna pěstouna bude nově ve všech případech posuzována jako plat, což znamená, že pěstouni budou důchodově pojištěni. Odpadnou tak případy, kdy lidé, kteří po velmi dlouhou dobu poskytovali náhradní rodinné prostředí, dostávali kvůli charakteru odměny (dosud šlo o jednu ze sociálních dávek) velmi nízké důchody. Novela také narovnává podmínky pro děti, které odcházejí z pěstounské péče, kdy jim bude při zletilosti náležet jednorázová

finanční podpora (doposud dostávaly příspěvek pouze děti opouštějící ústavní výchovu) (www.mpsv.cz).

4.6 Dětské městečko

Spojuje znaky rodinné skupiny, dětské vesničky i dětského domova. Vychovatelskou funkci přebírá manželský pár, přičemž jeden nebo oba manželé mají odborné vzdělání, zpravidla učitelské. Bydlí se skupinou svěřených dětí v samostatné budově, jež je součástí většího komplexu, vybaveného společnými službami. Děti nejsou soudem svěřovány do osobní péče manželů, nýbrž do péče ústavu, který teprve vychovatelskou dvojicí pění o děti pověřuje.

4.7 Dětské domovy rodinného (bytového) typu

Vznikají přebudováním některých dětských domovů tak, že budovy ústavu jsou rozděleny na bytové jednotky, v nichž žije vždy skupina dětí různého věku a pohlaví (zpravidla však až od předškolního věku) se svými dvěma nebo třemi vychovateli, kteří se ve službě střídají. Vychovatelé, byt a složení skupiny jsou tedy poměrně stálé. Přípravu jídla, praní prádla a všechny ostatní služby zajišťuje ústav jednotně pro všechny tyto bytové jednotky, podobně jako je tomu v dětském městečku.

4.8 Kojenecké ústavy a dětské domovy klasického typu

Jsou nejvíce vzdáleny normální rodině. Ústav zajišťuje všechny služby pro všechny děti jednotně. Děti jsou rozděleny do skupin zpravidla podle věku, vychovatelé se u skupin střídají. Skupina má jednotný výchovný program a ústav má jednotný provozní řád (Matějček, 1992, s. 186).

4.9 Desatero nového rodinného soužití

1. Ti, kteří žijí v nevlastní rodině, i ti, kdo jsou kolem ní, by se měli velice starat o to, aby se tu vytvořilo pro děti prostředí skutečného domova, kde by byly naplňovány

jejich základní psychické potřeby a z nich především ta nejdůležitější, tj. potřeba životní jistoty a bezpečí.

2. Nové rodinné prostředí má být stálé a stabilní. Pracujme k tomuto cíli uvědoměle a s odhodláním. Pamatujme, že děti v nevlastní rodině, vlastní i noví nevlastní rodiče mají zpravidla za sebou nějaké životní „ztráty“, jejichž ohlas může stabilitu nového společenství narušovat.

3. Významná role připadá prarodičům. Pro děti jsou totiž nové babičky a dědečkové svým způsobem „přirozenější“ než noví rodiče. Jsou totiž citově méně závažní, méně nároční, takže dětem bývá snazší je přijmout a připravit si tak cestu k přijetí osoby citově mnohem závažnější a náročnější, tj. samotného nevlastního otce nebo matky.

4. Nové rodinné společenství by mělo být pokud možno „otevřené“ vůči okolnímu světu. Kritický zájem společenského okolí by nevlastní rodiče měli přijímat jako přirozený jev, který svým způsobem patří k věci a který nutno započítat do našeho očekávání. Mnoho obtíží vzniká v nevlastních rodinách z nepřiměřeného zpracování těchto vnějších vlivů a z nepřiměřené obrany proti nám.

5. Ten, kdo do rodiny vstupuje jako „nevlastní“ nebo takto v rodině už funguje, si byl vědom svého postavení i postavení dětí.

6. Situace dítěte, jež se ocitá v nevlastní rodině, klade zpravidla velké nároky na jeho přizpůsobovací schopnosti. Pomáhat dítěti můžeme především porozuměním. V náročných situacích reagují děti mnohdy provokativně, někdy dokonce dovedou být vskutku „nesnesitelné“.

7. Sedmé přikázání praví buďme trpěliví! Nesnažme se přizpůsobení dítěte uspěchat. Přitom by však nevlastní rodič měl dbát na to, aby využil každého náznaku ochoty dítěte ke spolupráci a každého jeho pokusu o pozitivní citový kontakt. Takovou ochotu dítěte podchytíme svou ochotou a vstřícností a svou citovou odezvou.

8. Dítě by mělo mít dost volnosti a samostatnosti. Cítí-li se v nové rodinné situaci omezeno a stísněno, hrozí větší nebezpečí, že bude tento negativní pocit přenášet na toho, kdo do rodiny nově vstoupil a je tedy původcem nového režimu. Teprve s navázáním hlubšího citového vztahu může dítě pochopit oprávněnost či vhodnost nějakých zvýšených zátěží.

9. Nevlastní rodiče by měli využívat příležitosti, kdy mohou se svými nevlastními dětmi něco praktického, objektivně viditelného dělat, na něčem pracovat, s něčím se fyzicky namáhat, něco společného podnikat. Společná práce je obvykle ještě účinnějším sblížovacím prostředkem než společná zábava, na niž ovšem dostatečně pamatujeme.

10. Všude tam, kde jde o navázání pozitivního vztahu mezi dítětem a dospělým, je dobře nestylizovat se do něčeho, co nejsme. Nic dítěti nepředstírat, v ničem nepřehánět, ale také se nepodbízet, nekupovat si jeho přízeň (Matějček, 1994, s. 96-98).

„...A ruce tvé, netvé v mých – lehouňké, lehké dost na pírka ptačí se složily, jak to s křídly dělávají ptáci, když se chtějí vznést – a něžně hnízdí v nich...“

Oldřich Mikulášek

PRAKTICKÁ ČÁST

5. Formulace cíle a charakteristika respondentů

Cílem praktické části je posouzení vnímání role otce, jeho důležitost, iniciativa a účast ve výchově z pohledu dětí předškolního věku, učitelek MŠ a psychologů. Pracovala jsem s dětmi jedné třídy malé mateřské školky na vesnici. Mateřská škola je dvoutřídní a většina dětí žije se svými rodiči ve vesnici, kde se MŠ nachází. K použití dotazníkové metody Antony- Bene jsem získala souhlas rodičů všech deseti dotazovaných dětí. V rozhovorech figurují děti celé třídy. Dále jsem se dotázala dvaadvaceti učitelek MŠ na důležitost otce při výchově předškolního dítěte a na tutéž otázku odpovídali i psychologové a psychiatři.

5.1 Dotazníková metoda Antony-Bene

V praktické části je nejprve pracováno s verbální projektivní metodou autorů Antony-Bene, tzv. dotazníkem rodinných vztahů. Práci s tímto testem považují děti většinou za hru. Zejména u mladších dětí je zde minimální vědomá kontrola. Test slouží k poznání citového klimatu v rodině tak, jak je dítě percipuje, dále k odkrytí osoby či vztahů, které jsou jádrem konfliktu, k odkrytí psychologického významu jednotlivých osob, kvality vztahů, k odkrytí nesrovnalostí mezi city přijímanými a projevovanými a ke zjištění důležitosti periferních osob (Svoboda, 2001, s. 260). Test přispívá ke zjištění psychologické důležitosti a pozitivní, či negativní role jednotlivých členů rodiny v aktuální podobě (z hlediska dítěte).

5.1.1 Proces testu

Test je prováděn anonymně, v malé dvoutřídní mateřské školce. Je určen pro děti od 5-ti let výše, proto byl proveden s deseti dětmi předškolního věku z třídy Žabáků, které se po prázdninách chystají do první třídy ZŠ. Všechny deset dětí žije v úplných funkčních rodinách.

Testový materiál tvoří obrázkové postavy, představující členy rodiny obou pohlaví. Každý člen rodiny má svou poštovní schránku, do které dítě vkládá jednotlivé výroky jako dopisy jemu adresované. Součástí testu jsou dvě sady kartiček s různými výroky

po 100 kusech. Pro mladší věk 5-7 roků je určeno 78 kartiček vyjadřujících kladné či záporné citové vazby, jejich intenzitu a směr (od dítěte a k dítěti).

Dítě je vyzváno, aby si hrálo „na poštu“ a vkládá lístečky s konkrétním textem příslušné osobě jako psaníčka. Délka trvání testu je 20-30 minut.

Příklady výroků:

- Tato osoba je příliš zaměstnaná, než aby na mě měla čas.
- Někdy mam chuť vyvádět, jen abych pozlobil tohoto člena rodiny.
- Tato osoba z rodiny je na mě velmi hodná.
- K tomuto členu rodiny se rád přitulím.

Dítě si na začátku testu vybere z různých grafických zobrazení členy své rodiny, vybere zobrazení sebe a do „hry“ je přidána ještě figurka pana „Nikdo“, která k rodině nepatří, a pokud se vzkaz na kartičce nebude hodit pro žádného člena rodiny, dostane jej do své schránky právě pan „Nikdo“. Dětem jsou kartičky předčítány. Pořadí karet není stanoveno.

Zajímají nás citové vztahy vycházející od dítěte ke konkrétním osobám a dále citové vztahy přicházející k dítěti. O každém členu rodiny tak dostáváme obraz od dítěte.

Tabulka 1: Interpretace citových vztahů vycházejících od dítěte k otci a od otce k dítěti

Dítě č. 1	
City vycházející od dítěte k otci - kladné	Otec vždy pomáhá druhým.
City vycházející od dítěte k otci - záporné	Otec často bručí, občas má špatnou náladu a někdy kazí ostatním legraci.
City vycházející od otce k dítěti - kladné	Dítě nevybralo žádné.
City vycházející od otce k dítěti - záporné	Otec se na něho občas mračí a dítě má z něho strach.

Zdroj: vlastní šetření

Tabulka 2: Interpretace citových vztahů vycházejících od dítěte k otci a od otce k dítěti

Dítě č. 2	
City vycházející od dítěte k otci - kladné	Otec je bujný, veselý a dobrosrdečný. Je s ním samá legrace. Dítě se k němu rádo přitulí, přálo by si mít otce stále ve své blízkosti, aby se o ně staral více než o jiné. Dítě má rádo, když je otec lechtá a dovádí s ním, až vyroste, vezme si za muže někoho takového
City vycházející od dítěte k otci - záporné	Otec někdy nadělá zbytečný zmatek, je zbrklý, ztrácí trpělivost a příliš mnoho bručí.
City vycházející od otce k dítěti - kladné	Otec se s dítětem rád mazlí, tulí je k sobě, líbá je a lechtá.
City vycházející od otce k dítěti - záporné	Otec je příliš zaměstnaný, než aby měl na ně dost času.

Zdroj: vlastní šetření**Tabulka 3: Interpretace citových vztahů vycházejících od dítěte k otci a od otce k dítěti**

Dítě č. 3	
City vycházející od dítěte k otci - kladné	Otec je veselý, je s ním legrace, dítě se k němu rádo přitulí a až vyroste, vezme si někoho podobného.
City vycházející od dítěte k otci - záporné	Otec se s dítětem někdy hádá, zbytečně se zlobí a někdy příliš mnoho bručí.
City vycházející od otce k dítěti - kladné	Dítě nevybralo žádné.
City vycházející od otce k dítěti - záporné	Otec se na dítě někdy rozzlobí. Je příliš zaměstnaný, než aby na ně měl někdy čas. Dítě z něho má strach, protože je často trestá a bije.

Zdroj: vlastní šetření

Tabulka 4: Interpretace citových vztahů vycházejících od dítěte k otci a od otce k dítěti

Dítě č. 4	
City vycházející od dítěte k otci - kladné	Otec je velmi dobrosrdečný, bujný, veselý, zasluhuje si dárek a dítě se k němu rádo přitulí, také by si přálo, aby se o ně otec staral více, než o jiného.
City vycházející od dítěte k otci - záporné	Otec se někdy zlobí bez dostatečného důvodu.
City vycházející od otce k dítěti - kladné	Otec je na dítě velmi hodný, má ho velmi rád, je laskavý a stará se o ně více, než o kohokoliv jiného.
City vycházející od otce k dítěti - záporné	Otec se na dítě občas mračí.

Zdroj: vlastní šetření**Tabulka 5: Interpretace citových vztahů vycházejících od dítěte k otci a od otce k dítěti**

Dítě č. 5	
City vycházející od dítěte k otci - kladné	Otec vždy pomáhá druhým, zasluhuje pěkný dárek a dítě by ho chtělo mít vždy ve své blízkosti.
City vycházející od dítěte k otci - záporné	Dítě nevybralo žádné.
City vycházející od otce k dítěti - kladné	Otec věnuje dítěti velkou pozornost, stará se o ně více, než o kohokoliv jiného a pomáhá mu při koupání.
City vycházející od otce k dítěti - záporné	Dítě nevybralo žádné.

Zdroj: vlastní šetření

Tabulka 6: Interpretace citových vztahů vycházejících od dítěte k otci a od otce k dítěti

Dítě č. 6	
City vycházející od dítěte k otci - kladné	Otec dítě nikdy nezkłame.
City vycházející od dítěte k otci - záporné	Dítě nevybralo žádné.
City vycházející od otce k dítěti - kladné	Otec si s dítětem rád hraje, chce být pořád s ním a rád s ním leží v posteli.
City vycházející od otce k dítěti - záporné	Dítě nevybralo žádné.

Zdroj: vlastní šetření**Tabulka 7: Interpretace citových vztahů vycházejících od dítěte k otci a od otce k dítěti**

Dítě č. 7	
City vycházející od dítěte k otci - kladné	Otec je velmi veselý, je s ním samá legrace a zasluhuje pěkný dárek, dítě se s tátou rádo mazlí, líbí se mu, když ho lechtá a dává mu pusu, chtělo by mít tátou pořád ve své blízkosti, chtělo by s ním spát a až vyroste, chtělo by si jednou vzít někoho takového, jako je on.
City vycházející od dítěte k otci - záporné	Dítě nevybralo žádné.
City vycházející od otce k dítěti - kladné	Otec je na dítě hodný a má ho velmi rád, stará se o ně více než o kohokoliv jiného, rád mu pomáhá při koupání, je s ním rád v posteli a chce být pořád s ním.
City vycházející od otce k dítěti - záporné	Otec je příliš zaměstnaný, než aby na ně měl čas.

Zdroj: vlastní šetření

Tabulka 8: Interpretace citových vztahů vycházejících od dítěte k otci a od otce k dítěti

Dítě č. 8	
City vycházející od dítěte k otci - kladné	Otec je velmi veselý člověk, který dítě nikdy nezklame.
City vycházející od dítěte k otci - záporné	Dítě nevybralo žádné.
City vycházející od otce k dítěti - kladné	Otec má dítě velmi rád a chce být pořád s ním.
City vycházející od otce k dítěti - záporné	Dítě nevybralo žádné.

Zdroj: vlastní šetření**Tabulka 9: Interpretace citových vztahů vycházejících od dítěte k otci a od otce k dítěti**

Dítě č. 9	
City vycházející od dítěte k otci - kladné	Otec je veselý a je s ním samá legrace, nikdy dítě nezklame.
City vycházející od dítěte k otci - záporné	Otec se někdy rozzlobí bez dostatečného důvodu a občas mívá špatnou náladu.
City vycházející od otce k dítěti - kladné	Dítě nevybralo žádné.
City vycházející od otce k dítěti - záporné	Otec se na dítě občas mračí, často mu vytýká chyby a často ho trestá.

Zdroj: vlastní šetření

Tabulka 10: Interpretace citových vztahů vycházejících od dítěte k otci a od otce k dítěti

Dítě č. 10	
City vycházející od dítěte k otci - kladné	Otec je veselý, je s ním samá legrace, dítě se s ním rádo mazlí, líbí se mu když je tato osoba lechtá a dovádí s ním, až bude velké vezme si někoho takového.
City vycházející od dítěte k otci - záporné	Otec mívá občas špatnou náladu, příliš mnoho bručí a zlobí se bez dostatečného důvodu. Někdy má dítě chuť vyvádět, aby otce pozlobilo.
City vycházející od otce k dítěti - kladné	Otec si s dítětem rád hraje, rád je lechtá a stará se o ně více než o kohokoliv jiného.
City vycházející od otce k dítěti - záporné	Otec se občas na dítě mračí a je příliš zaměstnaný, než aby na ně měl čas.

Zdroj: vlastní šetření

5.1.2 Vyhodnocení tabulek

Kladné city vycházející od dětí k otcům:

Nejčastěji děti přiřazovaly otcům veselost, smysl pro humor a to, že je s nimi legrace. Polovina dětí aktivně vyhledává a preferuje fyzický kontakt s otcem v podobě mazlení, tulení a lechtání. Čtyři děti z deseti si, až vyrostou, vezmou někoho takového, jako je jejich otec a tři shodně věří, že je otcové nikdy nezklamou. Čtyři děti vyjádřily své pozitivní citové vazby k otci stručně, pouze jedním, nebo dvěma vzkazy. Zbylých šest adresovalo svým otcům větší množství pozitivních výroků, což ukazuje na vřelejší vztah těchto dětí ke svým otcům.

Záporné city směřující od dětí k otcům:

Čtyři děti z deseti neposílají svým otcům žádné vzkazy vyjadřující záporné city dítěte. Ve zbylých šesti případech jsou to hlavně vzkazy ve smyslu, že se otcové zbytečně zlobí, často bručí a mají občas špatnou náladu.

Kladné city směřující od otců k dětem:

Tři děti nepřiradily otcům žádné výroky vyjadřující kladné city otců vůči nim. Zbývajících sedm vnímá otce jako milujícího rodiče, který dětem věnuje velkou pozornost, často je lechtá, hraje a mazlí se s nimi.

Záporné city směřující od otců k dětem:

Opět tři děti nepřiradily žádné výroky vyjadřující záporné city otců vůči nim. V sedmi ostatních případech převažují výroky typu – otec se na dítě občas mračí, někdy se na ně také zlobí a všichni shodně udávají, že jejich otcové jsou příliš zaměstnaní, než aby na ně měli dost času. Tři děti také pocítují strach z otce, připisují jim časté trestání a bití.

5.1.3 Shrnutí

Pokud se na hodnocení podíváme z hlediska jednotlivých dětí, tak nejméně pozitivně intenzivní vztah mezi dítětem a jeho otcem je u dítěte č.1, kde toto dítě nevybralo žádné kladné city, které by směřovaly od otce k dítěti a od dítěte k otci směřuje v pozitivní rovině pouze ochota otce pomáhat druhým lidem (což není směřováno přímo na dítě). U dětí č.3 a č.9 nejsou uvedeny žádné kladné city směřující od otců k dětem, pouze záporné a obě děti shodně uvádějí, že je jejich otcové často trestají a bijí. I přesto k těmto otcům směřují děti své kladné city (s otci je legrace, nikdy děti nezklamou a vezmou si jednou někoho podobného). Děti č.6 a č.8 shodně uvádí malé množství citů směřujících od otců k nim i naopak (jeden až dva výroky) a záporné nevybraly žádné. Děti č.4,5 a 10 směřují ke svým otcům větší množství kladných citů a také větší množství od svých otců přijímají. Co se týče záporných citů dítě č.5 nevybralo žádné a zbylé dvě děti uvádějí, že otcové se někdy příliš zlobí, mívají špatnou náladu a jsou příliš zaměstnaní, než aby na ně měli čas. A nakonec děti č.2 a 7 udávají největší množství kladných citů v obou směrech (od otců k dětem i naopak) a jako záporné uvádějí netrpělivost, přílišné bručení a shodně to, že jsou jejich otcové příliš zaměstnaní, než aby na ně měli čas.

5.2 Rozhovory s dětmi v komunikačním a asociačním kruhu

Dále jsou provedeny rozhovory s dětmi, u kterých je jako východisko použit výkres a komunikace v asociačním kruhu. Vše je natáčeno na diktafon. Téma výtvarného projevu je: „Jak to u nás doma vypadá, když se večer všichni sejdeme? Základem je zjistit, jak moc děti zapojí své otce do odpovědí.

V den rozhovorů bylo ve třídě přítomno 16 dětí z 24 docházejících ve věku 4-7 let. Deset dětí pochází z úplné rodiny, dvě děti z rozvedené rodiny, z toho jedno žije s mamčiným novým partnerem a druhé pouze s matkou, a rodiče čtyř dětí žijí v nesezdaném páru.

Byl vybrán řízený volný rozhovor, kdy směřujeme ke konkrétnímu cíli, cesty a prostředky k jeho dosažení nejsou předem stanoveny (Svoboda, 2001, s. 38).

Rozhovor s dítětem musí brát v úvahu jeho aktuální vývojovou úroveň a přizpůsobit jí formulaci otázek, jejich obsah i způsob vyjádření emoční opory. Důležitým faktorem je úroveň verbálních kompetencí dítěte, jeho schopnost vyjádřit a zformulovat svoje názory, zkušenosti a zážitky, což není u mladších dětí tak samozřejmé. Otázky by měli být formulovány jasně a srozumitelně, tak aby je dítě správně pochopilo. (Vágnerová, Klégrová, 2008, s. 29).

Učitelka: Vidím tady spoustu hezkých obrázků, povíte mi o tom, co jste nakreslily?
Kdo by chtěl začít?

Rozhovor s Terezkou:

Učitelka: Terezko, jak to u vás doma vypadá, když se všichni sejdete, kdo co dělá?
Terezka: Moje mamka uklízí, a můj tat'ka pracuje a Mikuláš pomáhá tat'kovi,
Učitelka: Mikuláš je bráška?
Terezka: Ano. Ale teď je nemocnej, takže to nedělá, jenom leží v posteli a já pomáhám tat'kovi.
Učitelka: Taký pomáháš tat'kovi?
Terezka: Ano
Učitelka: Terezko, pověz mi, kdo třeba u vás opravuje, když se vám něco rozbije?
Terezka: Tat'ka.
Učitelka: Kdo vám čte pohádku na dobrou noc?
Terezka: Mamka

Učitelka: Když mamince není dobře, tak kdo se o vás stará?
Tereška: Tat'ka.
Učitelka: Všechno dělá místo maminky?
Tereška: Ano
Učitelka: A co všechno?
Tereška: Čte nám pohádky, uklízí, čte noviny a pomáhá Jarouškovi s tou nohou.
Učitelka: On nemůže chodit?
Tereška: Ne, může jenom s těma berlema.
Učitelka: Tereško, řekni mi, co s tatínkem nejraději děláš?
Tereška: Já s ním ráda pracuju a moc ráda mu pomáhám v dílně.

Obrázek 1: Tereška

Zdroj: vlastní šetření

Rozhovory s ostatními dětmi jsou součástí přílohy č. 2.

5.2.1 Asociační kruh

Asociační kruh se využívá v úvodu dramatických činností, kdy určité téma navozujeme a chceme pro něj děti získat. Děti v kruhu sdělují všechny své představy, asociace, které v nich vybraný pojem vyvolal, aniž by musely logicky zdůvodňovat a vysvětlovat. Jedná se o verbální metodu, provokující myšlení, představivost a fantazii. Práce v kruhu zaručuje, že každé dítě dostane příležitost sdělit svou asociaci, pokud nechce, může být pouze v roli pozorovatele (Svobodová, 2011).

Když se řekne slovo rodina, co se vám vybaví, na co si první vzpomenete?

- Matěj: Stůl, tam se všichni sejdeme, jíme a povídáme.
Nella: Auto, jak jezdíme na výlety.
Tereška: Taťka, mamka, já, Miky, Jára a Viky.
Matyáš: Televize. Všichni koukáme.
Tobík: Maminka, tatínek a já.
Vašík: Vánoce.
Vali: Kůň, všichni jedeme na koni a Eva jezdí moc rychle.
Honzík: Práce.
Václav: Trička, mamka nám celý rodině udělala trička a já jsem jí pomáhal.
Kubík: Maminka.
Barča: Tatínek
Nikol: Moře, jak jedeme na dovolenou.
Martin: Dům.
Rozárka: Dům, my ho teď máme novější, taťka s dědou ho stavěli moc dlouho, říkala maminka.
Vanesa: Voda, my se všichni nacpeme do bazénu a děláme blbiny.
Patrik: Návštěva, my jezdíme s tátou a mamkou pořád na návštěvu k babičce.
Erik: Strom, zasadili jsme ho.

Když řeknu tatínek, co se vám vybaví, na co si první vzpomenete?

- Kubík: Jak pracuje
Vašík: Fotbal
Matýsek: Autíčko na ovládání, byli jsme ho spolu koupit a je nejrychlejší.
Matěj: Houpačka, taťka nám udělal dvě houpačky
Tereška: Nám taťka postavil dům, pokojíček a postýlku ze dřeva

Nelinka: Šimrání

Honzík: Tat'ka nám postavil pokojíček a ještě nám společně s mamkou, babičkou, druhou babičkou, dědou, druhým dědou postavil dům

Vašík: Já si moc hraju, tat'ka mi postavil pokoj, aby se mi tam všechny ty hračky vešly.

Rozárka: Pohádky, mně je čte.

Valentýnka: Táta mi postavil klouzačku a houpačku

Baruška: Hraní, my si hrajeme s tátou a Kubou

Martínek: Trampolína, tat'ka mi postavil s dědou trampolínu

Kuba: Auto, máme ho nový a táta ho řídí.

Patrik: Krávy, já chodím pomáhat. Jenom hrozně smrdí.

Nikol: Ruce, táta má velikou sílu a vždycky mě vyhazuje do výšky.

Vanesa: Postel, vždycky mi dá pusu na dobrou noc.

Co by vám nejvíc scházelo, kdyby tatínek musel odjet na delší dobu?

Kuba: Táta

Vašík: Fotbal

Matýsek: Táta

Matěj: Hasiči, jak si na ně hrajeme

Terezka: Mazlení

Nella: To jak nás lochtá a ta legrace.

Honzík: Neměl by kdo opravovat auta.

Václav: Neměl bych s kým chodit do lesa.

Rozárka: Pohádky

Vanesa: Dovádění v bazéně

Bára: Nevím

Martin: Mně by chybělo všechno, neměl bych si s kým hrát.

Valentýna: Mě už táta chybí, když s námi nebydlí.

Patrik: No ty krávy by asi chcípily hlady, ale mě mamka dá najíst, asi by musela dát i jim.

Nikol: Asi on, ten táta.

5.2.2 Vyhodnocení rozhovorů a odpovědí v asociačním kruhu:

Z uskutečněných rozhovorů vyplývá, že u všech šestnácti dětí jsou otcové více, či méně aktivní součástí jejich života, fungují jako důležitá složka rodiny, účastní se rodinného života a pečují o její členy. Většinu otců vnímají děti, jako někoho, kdo se stará o dům a praktické věci spojené s jeho údržbou, jako osobu se kterou je velká legrace, protože se s nimi kočkuje a lochtá je. Podle dětí se jejich tatínkové dokáží postarat o maminku, když jí není dobře a někteří zvládli již i něco uvařit. Samozřejmě jsou rozdíly v jednotlivých rodinách, ovlivněné jejich fungováním a psychickými vlastnostmi jednotlivců. V asociačním kruhu se ukazuje, že si děti uvědomují důležitost otce a místo, které v rodině zaujímá. Všechny dokázaly reagovat na položenou otázku a z odpovědí vyplývá, že existuje vztah mezi dětmi a jejich otci. V každé rodině je to jiné, ve dvou případech, kdy byla manželství rozvedená byla z odpovědí dětí znát menší angažovanost otce (či náhradního partnera) v jejich aktivitách a naopak z pěti rozhovorů je zřejmé, že otec hraje v životech těchto dětí velkou roli. Ve zbylých devíti případech otec v odpovědích figuroval ve smyslu péče o matku v nemoci, starosti o dům a legrace, lochtání či společných her.

5.3 Rozhovory s učitelkami MŠ

Součástí praktické části je i názor učitelek MŠ na zkoumanou problematiku. Oslovila jsem dvaadvacet učitelek z různých mateřských školek a ty měly odpovědět na otázku: **Myslíte si, že výchova dítěte bez otce je méně kvalitní, než s otcem?**

Učitelka Renata:

Nedokážu jednoznačně odpovědět na otázku. Je to velmi individuální a záleží na situaci. Pokud muž neplní svou roli milujícího otce (př. alkoholik, gembler, tyran,...), pak zcela jistě je výchova bez otce pro dítě kvalitnější než s ním. Naopak není pro dítě nic krásnějšího a přínosnějšího než prožité dětství v úplné rodině plné lásky a pochopení (s maminkou a tatínkem).

Učitelka Renata 2:

Podle mě velmi záleží na tom, aby dítě "zažilo" vzor mužský i ženský, vidělo vztah mezi partnery, aby si v pozdějším věku ve vlastním partnerském životě umělo "poradit".

Znám děti z rozvedených i fungujících rodin, ale i z rodin, které žijí pohromadě, ale jako rodina nefungují. Velice záleží na tom jací jsou oba rodiče, jakou zastávají výchovu, jestli se alespoň v zásadních otázkách shodnou. Věřím, že dítě, které vyrůstá bez jednoho rodiče je ochuzené... Pokud, ale například je otec alkoholik, narkoman nebo notorický příživník v tomhle případě si myslím než špatný, destruktivní vzor, lepší žádný. Nepřítomnost otce se většinou odrazí na ekonomické stránce fungování rodiny, ale také ve vypjatých situacích, kdy matka potřebuje oporu a podporu. Pokud chybí matka je to větší problém, osobně jako matka si myslím, že absence matky je pro dítě zásadní ve všech sférách života a nahradit ji úplně nedokáže nikdo.

Učitelka Jana:

Výchova je méně kvalitní, protože dětem chybí mužský vzor, nevidí dělbu práce v rodině, vztahy mezi rodiči, vše řeší jen matka a ta má jiný přístup než otec, chybí vzájemná komunikace problémů.

Učitelka Lenka:

Ano, myslím si, že výchova bez otce je méně kvalitní, minimálně v tom, že chybí genderový vzor otce, a usměrnění ve výchově, tak jak to říká Herman, takové to dávání hranic. Ale když otec nefunguje jak má, asi je lepší, když není vůbec.

Učitelka Petra :

Ve výchově bez otce chybí pouze mužský vzor hlavy rodiny pokud dítě vychovává pouze matka je dobré kdyby zafungoval např. dědeček či strýc, aby mělo dítě mužský vzor, v případě, že je otec alkoholik, či agresivní, je lepší když žijí odděleně.

Učitelka Eva:

Vždy je dobré, pokud se rodiče dokážou domluvit, aby byl styk s oběma rodiči, otec a mužský faktor určitě chybí, pokud žijí rodiče odděleně, je pro dítě styk s otcem důležitý - dítě má mužský vzor. Obzvlášť chlapci velmi strádají, pokud nemají s otcem žádný kontakt.

Učitelka Jitka:

Záleží na osobnosti otce a na jeho schopnosti respektovat potřeby dítěte a pomáhat v jeho harmonickém rozvoji s ohledem na jeho možnosti. Oba rodiče jsou důležití a pokud jeden z nich chybí, je vždy dítě o něco ochuzeno.

Učitelka Petra:

Myslím, že otec je ve výchově důležitý stejně jako matka, ale jinak. Tato otázka je zapeklité, protože někdy je otec přítomen ve výchově, ale nijak se nezúčastňuje, takže jaksi chybí. Někdy dítě vychovává matka sama, ale mezi jejími blízkými je jiný mužský vzor (např. strýc), který se dítěti věnuje. Myslím, že nejde říct, že výchova bez otce je méně kvalitní, ale každopádně je k nezaplacení, když se dítěti věnují oba rodiče.

Učitelka Alena:

Pokud se jedná o rozvedenou nebo svobodnou matku s dětmi, tak si myslím, že se nedá říci, že je méně kvalitní, ale výchova je pro matku těžší v tom, že je na děti sama a pohlíží na vše z pohledu ženy-matky (ochranářský přístup, více děti opečovává, apod.). Pokud dětem nenahrazuje otce například jiný příbuzný dědeček, strýc, tak děti nemají možnost poznat tzv. mužský přístup na výchovu (dobrodružství, mužské práce, samostatnost, přísnost, apod.). Pro výchovu dětí je lepší nevlastní otec, než žádný, když se o ně vlastní otec nezajímá.

Učitelka Iva:

To se nedá říct jednoznačně, ale ten mužský element by tam měl být zastoupen. Tam, kde musela mamka přebrat částečně roli i táty, tak bych řekla, že ty děti byly citově chladnější. Asi mají pravdu ti psychologové, že maminka je víc mazlíčí a laskavější a tatínkové jsou sice pro zábavu, ale taky pro pravidla. A když je jen jeden z partnerů, tak pak tam něco musí chybět..., děti jsou buď laskavé, ale chladnější a dodržují pravidla, to je většinou, když maminka s nimi žije sama a na nějaký ťuťuňu nemá čas..., nebo jsou to rozmazlení, nevychovaní drzouni..., to je v případě, že maminka s dětmi žije u rodičů. Taky si myslím, že ty děti by měly vidět i vzor..., vždyť proč jsme na světě? Abychom se množili a pěkně se o sebe starali a přitom si užívali radosti (a taky starosti)..., ve dvou se to lépe táhne.

Učitelky MŠ Sedmikráska:

Dle našeho názoru nelze odpovědět jednoznačně, mnohdy soužití úplně rodiny není tak kvalitní, jako v neúplných rodinách, záleží na tom, jak se k sobě rodiče chovají před dítětem, jak spolu komunikují, jak časté jsou návštěvy otce a dítěte. Přirozený model je matka+otec+dítě a pokud to tak i funguje ve vzájemné lásce a respektu, je to ideální stav.

Učitelka Eva:

Mám vlastní zkušenost, vychovala jsem dítě sama bez otce, důležitá je v tomto případě stabilita matky a to, zda má dítě v rodině jiný kvalitní vzor muže; syn je již dospělý a z tohoto pohledu mohu odpovědět na položenou otázku: **není**, ale jistě je velmi náročná.

Učitelka Zuzka:

Výchova bez otce je samozřejmě ošizená, protože chybí mužský prvek a vzor v rodině, dost možná autorita, kterou matka musí zastupovat a pak se stává pro dítě nečitelnou. Supluje dvě osoby a mnohdy se proto projevuje více impulzivněji než by tomu bylo, kdyby měla partnera. Na druhou stranu zde mluvíme o ideálním partnerovi, který o dítě má zájem, chce jej, respektuje jeho zájmy a potřeby. Poté můžeme vidět otce laxního, bez zájmu, sobeckého, kterého dítě omezuje v jeho zájmech, zálibách.... Myslím si, že otec (fungující dobře) v rodině určitě chybí, ale neznamena to, že by tím musela být výchova nevhodná. Někdy ho plně nahradí fungující prarodiče, strýc či učitel, se kterým se dítě ztotožní a respektuje ho. Rodina jsou nejdříve dva a poté se rozrůstá. Otec - fungující otec, zde má nezastupitelnou roli, ale myslím si, že výchova bez otce není špatná, pakliže by dítě ohrožoval. Bez diskusí..., ale dítěti otec chybí po všech stránkách.

Učitelka Jana:

Ano, myslím si, že ano. Otec nastavuje autoritu a určuje pravidla tím, že bývá přísnější, důslednější a tak je pro děti přirozenou autoritou. Otec slouží dítěti jako mužský vzor - pro syna je vzorem chování k ženám, pro dceru vzorem chování k mužům. Otec je ochránce, sportovec, je první, kdo oceňuje sílu a schopnost jít za vítězstvím, je soupeřem v měření sil, překonává výzvy, občas zariskuje a otevírá svět jinak než matka - ta chrání a pečuje, naplňuje láskou, soucitem a vzájemností, zajišťuje chod domácnosti...

Dítě, které má otce, má i jednodušší situaci v tom, že má otce stejně jako většina dětí ve škole. Otec je stejně nenahraditelný tak, jako matka!

Učitelka Zdeňka:

Myslím si, že výchova dítěte bez otce je ve většině případů méně kvalitnější, než s otcem. Pokud se nejedná o otcem týrané, či jinak zneužívané dítě, otec je stejně důležitá součást v životě dítěte, tak jako matka. Myslím si, že jsou to dvě role, které se nemohou suplovat, protože žena má své přednosti (soucit, náruč, pochopení) a muž zase své (řád, ochrana - tahoun rodiny, když matka kojí, stará se o miminko, batole). Pro dítě je dobré sledovat vztah dvou lidí, diskutujících o vedení domácnosti a celé rodiny. Rodiče by měli být jednotou, ale ne ve všem - mohou mít každý jiný názor a je pro děti dobré vidět, jak o svém pohledu na věc mluví. Pokud jsou rodiče schopni respektovat "pravdu" druhého může to být pro dítě pevný základ pro jeho budoucí vztahy. Na jednu věc existuje totiž tolik pohledů, kolik je lidí na světě. Pro chlapce je otec vzorem, kterého zrcadlí, než najdou sami sebe. Pro dívky je to "kód" podle kterého pak hledají partnera a většinou v prvních vztazích se sebou nechají jednat tak, jak jednal tatínek s maminkou, než najdou i ony svou cestu. Ze své zkušenosti vím, že nejsou jen slunečné časy a rodiče nesou odpovědnost nejen sami za sebe, ale i za "průvodcovství" svých dětí. Rozhodli jsme se oba být svým dětem v jejich prvních dvaceti letech nablízku ať už jsou naše rozdíly jakékoli, protože to tak oba cítíme.

Učitelka Irena:

Pokud dítě otec ovlivňuje negativně, jako je hrubost, delikvence..., tak v tomto případě je výchova bez otce samozřejmě kvalitnější, ale stejně zde chybí mužská role, kterou dítě potřebuje. Ve škole jsem měla obdobný případ a roli otce suploval dědeček a této role se zhostil na výbornou. Ačkoliv se matka o dítě stará sebelíp, některé mužské role nezastoupí - např. vztah k dopravním prostředkům, kutilství, pomoc při opravách v domácnosti... Pokud při výchově chybí otec, proto je dobré, když ho alespoň částečně někdo zastoupí v rodině - jako je dědeček či strýc.

Učitelka Hana:

Myslím si, že je méně kvalitní, ovšem mimo případy, kdy je otec problematický, nebo nefunkční. Pak je výchova bez něj, jako rušivého elementu jistě kvalitnější, než s ním. Jiná situace je pokud otec funguje, výchova bez něj pak ochudí dítě o spoustu

čistě mužských pohledů na věci, způsobů a modelů chování muže v různých situacích, vzorců chování v partnerském vztahu. Dítě vychované samotnou matkou je na ní nadměrně závislé. Chlapci, kteří vyrůstají bez otců trpí nesmělostí a nedůvěrou k ženám. Vztah otce s dcerou je také důležitý, protože otec má vliv na její schopnost vycházet s muži. Děvče si může vytvořit negativní vztah k mužům (kritika matkou).

Učitelka Ivana:

Pokud nejsou manželé ve vážném konfliktu a dítě není v rodině fyzicky a duševně ohrožováno, pak si myslím, že výchova bez otce je opravdu méně kvalitní. Matka, která vychovává dítě sama musí mít dobré výchovné postupy, spoustu síly a odvahy, aby z dítěte vyrostl řádný občan. Vždy je lepší, když se na výchově podílejí oba rodiče, kteří se doplňují a střídají. Matka sama nemůže uspokojit všechny potřeby dítěte, není to v jejích silách a nemůže také dítěti poskytnout vzor vztahu milujících se rodičů. Osamělé matky bývají většinou soběstačné, izolované o své dítě příliš pečují, ochraňují ho a není kdo by jejich výchovu kontroloval a udržoval v rovnováze. Také dětem nechtějí dovolovat vztah k ostatním lidem, přetrvává těsný vztah s matkou a to dítěti nedovoluje vystoupit z egocentrismu.

Učitelka Edita:

Jednoznačně odpovědět nelze. Vždy záleží na té dané situaci. Jsou otcové a Otcové! Na druhou stranu znám několik případů, při kterých ač se matka snaží zajistit dítěti výchovu sebevíc, roli otce a jeho autoritu nahradit nemůže a neumí.

Pokud bych se měla přiklonit opravdu na rozhodnutí ANO x NE - ANO bude má odpověď.

Učitelka Světlana:

Myslím si, že je hodně důležité, jakým způsobem otec od rodiny odešel. Pokud to bylo úmrtím nebo rozvodem. Nemyslím si, že výchova bez otce je méně kvalitní, než s otcem. Pro děti je ale důležité pro další sociální vývoj, aby viděly i postavení muže v rodině. Matka všechny role zastávat nemůže. Tuto roli na sebe poté většinou přebírá další muž v rodině nebo nový přítel. Jsem přesvědčena, že i sama matka dobře a kvalitně vychová své dítě či děti bez otce. Samozřejmě je na to sama, ve dvou to jde určitě lépe.

Učitelka Veronika:

Pokud otec funguje, tak jak má, je určitě lepší když je přítomný a podílí se na výchově. Nastane-li situace, že spolu rodiče zůstávají jen kvůli dětem, je mnohdy lepší, když otec odejde, jeho vztah k dětem může být pak lepší, pokud odpadnou hádky a spory rodičů. Role otce je stejně důležitá, oba dva s matkou dávají dětem něco jiného. Při nepřítomnosti otce chybí chlapcům vzor mužského chování a děvčatům schází ochránce a mužský element vzájemného vztahu muž a žena.

Anonymní zpověď učitelky, matky samoživitelky:

Byla jsem pět let osamělou matkou. Synovi tehdy byly tři roky. Byly to nejtěžší chvíle mého života. Nestarala jsem se jen o syna, ale i o vážně nemocnou matku, která svůj boj o život po roce prohrála. Zůstala jsem se synem úplně sama. Byla jsem hodně vyčerpaná a unavená, často v depresích. Chyběla mi síla a odvaha. Často mé výchovné postupy nebyly takové, jaké by měly správně být. Cítila jsem a byla jsem si vědoma, že můj syn vyrůstá bez hranic. Svou hyperaktivitou a vnitřní nespokojeností mě často ovládal a „vydupal“ si oči usiloval. Nebyla jsem schopná uspokojit všechny potřeby svého dítěte, na všechno jsem nestačila. Právě v těchto chvílích jsem si uvědomovala nepřítomnost otce. Při jakékoliv návštěvě koupaliště, dětského hřiště, nebo ve vlaku mě můj syn okamžitě opouštěl a hledal „někoho“. Neměla jsem dostatek fyzických sil, nebyla jsem nakloněna sportu, bála jsem se cestovat. Byla jsem izolovanou osamělou matkou, kterou nikdo ve výchově nevystřídal, nedoplňoval, nekontroloval tak, aby bylo vše v rovnováze. Chyby, kterých jsem se v rané výchově dopustila vnímám v současnosti, kdy je synovi sedmnáct let stále více a více. Ve výchově chyběla rovnováha a vzor vztahu milujících se rodičů a to jsou v mém i synově životě dva důležité faktory, které nám ovlivnily život.

5.3.1 Shrnutí

Na otázku odpovídalo dvaadvacet učitelek mateřských škol. Téměř všechny se shodují v tom, že výchova bez otce není méně kvalitní v případě, že se nejedná o milujícího otce, ale o otce afunkčního (tyran, alkoholik, narkoman, gembler...) Shodným rysem většiny vyjádřených názorů je, že pokud v rodině není, nebo nefunguje otec, je dobré ho nahradit jiným mužským prvkem (dědeček, strýc..) Pokud se pokusíme rozhovory shrnout, tak ze třinácti odpovědí vyplývá, že výchova bez otce dítě o něco

ochuzuje, něco mu ubírá a proto se spíše přiklání k odpovědi ANO – výchova bez otce je méně kvalitní. Šest odpovědí je se svým názorem v protikladu a myslí si, že výchova bez otce nemusí být nutně méně kvalitní a tři dotázané se nepřiklánějí ani na jednu stranu z důvodu, že dle nich nelze jednoznačně odpovědět.

5.4 Rozhovory s psychology

Psychologům byla položena stejná otázka : Myslíte si, že výchova dítěte bez otce je méně kvalitní, než s otcem?

Odpověď psycholožky Mgr.Zuzany Bílkové:

Domnívám se, že na tuto otázku nelze odpovědět paušálně. Nepochybně výchova bez otce je jiná, ale záleží na mnoha dalších okolnostech, zdali bude i horší. Např. na možnostech a přístupu matky, na přítomnosti jiných osob ve výchově (nový partner matky, dědeček, strýc, partnerka matky...). Stejně tak lze říci, že i v rodinách, kde otec je oficiálně přítomen, stejně nemá s dětmi prakticky kontakt a hlavně nepůsobí jako činitel ve výchově. Tzn. stejně jako v jiných situacích z pozice psychologa říkám, že je potřeba se podívat na konkrétní situaci a tu posuzovat. Ale samozřejmě lze nepřítomnost otce vnímat jako rizikový faktor, ale rovnou jako důvod horší kvality výchovného procesu určitě ne.

Odpověď psychiatricky MUDr. Miroslavy Žáčkové:

Z vlastní praxe psychiatra dospělého věku si myslím, že výchova dětí bez otce (či jiného mužského vzoru) je méně kvalitní, dítěti chybí model vztahu muž-žena, rozdělení úloh v rodině, mužský model výchovy, který je více zaměřený na výkon. Pokud matka žije sama s dítětem, často ho k sobě výrazně, až nezdravě, fixuje, a znemožňuje mu tím přirozené odpoutání se od matky v pubertálním věku. Ve své praxi mám několik patientek, které vyrůstaly pouze s matkou a ani v dospělém věku nejsou schopné se od matky odpoutat (a naopak, matka jim odpoutání výrazně komplikuje) a navázat kvalitní partnerský vztah, což u nich vede k úzkostem až úzkostně-depresivní symptomatice.

Je ale důležité, aby byla role otce v rodině kladná, soužití mezi rodiči neproblémové, výchova otce s patologickými osobnostními rysy (agresor, alkoholově či drogově závislý, gambler, atd.) je pro psychiku dítěte mnohem více zatěžující než výchova bez otce nebo jakéhokoliv jiného mužského vzoru.

Odpověď psychiatricky MUDr. Jolany Hejlové:

Jsem psychiatr pro dospělé, ne dětský psycholog, ale o celé věci si myslím hlavně to, že výchova dítěte je "zdravá" i v případě s jedním rodičem, pokud se jedná o zdravou a vyrovnanou osobnost.

Téma je velmi široké a nedá se jistě zjednodušit na to, jestli dítěti ve výchově s jedním rodičem chybí tatínek nebo maminka. Dítě potřebuje bezpodmínečnou lásku, pochopení, pocit bezpečí a jistoty.

Když něco z toho chybí, může se disponovaný jedinec celý život potýkat s pocity nejistoty, úzkosti a sníženého sebevědomí a nevyrovnanosti.

Odpověď psychologa Mgr. Jiřího Jošta, CSc:

Na Vaši otázku bych odpověděl, metodologicky řečeno, empirickou zkušeností a odvolal bych se na autority, jmenovitě prof. Matějčka, prof. Synovského a jejich tým. Tito autoři porovnávali různé rodinné konstelace, od rodiny intaktní (tj. kde jsou přítomni oba rodiče, matka i otec, kteří plní všechny funkce), přes rodiny problémové a dysfunkční (tj. kde jsou přítomni oba rodiče, matka i otec, avšak ti plní své funkce jen zčásti. Typické je rozlišení rodiny, kde otec je tzv. pijan (tzv. rodina problémová) versus rodina, kde otec je tzv. alkoholik (tzv. rodina dysfunkční). Rozdíl mezi oběma je v sebeovládání, sebekontroly: Pijan má ještě vůli si poručit a svůj problém s pitím ovládnout. Alkoholik už nikoli - ten je ovládán nutkavým stavem či abstinenčním syndromem, kdy již pít musí a nemá sílu tuto tendenci kontrolovat. Rodina - myslím úplná rodina s pijanem představuje pouze problémovou rodinu, zatímco rodina s alkoholikem už je rodina dysfunkční. Zde volíme tzv. Dunovského stupnici, která je čtyřbodová (rodina intaktní - problémová - dysfunkční - afunkční). K dysfunkčním rodinám také patří jiné závislosti, např. drogová, hráčská; dnes se také uvažuje o sexuální závislosti. Afunkční rodina je tvořena těžce nefunkčním otcem i matkou, např. zde máme klasický model: matka prostitutka a otec alkoholik. Dunovský jako sociální pediatr odhadl podíl zmíněných rodin: oněch problémových a dysfunkčních typů je cca kolem deseti procent. K problémovým typům rodiny dále patří rodiny s tzv. nechtěnými dětmi (viz studii Dytrych, Matějček, Schüller;

1975), rodiny dvojkariérové (oba rodiče, matka i otec jsou funkční, avšak plně odevzdání své práci; jsou to zejména rodiny vědců, umělců, techniků, politiků - najdeme je spíše ve velkých centrech; dnes k nim přibýly rodiny, kde oba rodiče se věnují podnikání - ty můžeme nalézt i v menších sídlech). A do této kategorie spadají tzv. rodiny neúplné. Zpravidla to jsou matky samoživitelky, či svobodné matky, chcete-li. Tyto neúplné rodiny však patří k nejméně problémovým. Podmínkou pro to ovšem jest, aby rodič (ať už otec, nebo matka) byl sám funkční, tj. nespadal do žádné závislosti, nedělal kariéru a věnoval se plně výchovné funkci. Tito rodiče (v neúplných rodinách) jsou zatíženi obrovskou zodpovědností za chod celé rodiny, za komplexní vývoj dětí a péči o něj - což je velká dřina, fyzická a zejména psychická. Proto tyto rodiče jsou často neurotičtí, jejich rodiny postrádají nutnou pohodu, je tam přítomno napětí. Ne vždy a ne všude, nicméně uvedená situace přispívá k jistému stupni problémovosti. Tito rodiče také typicky sahají k dvěma protichůdným výchovným strategiím: autoritativním (navozují tak trochu vojnu) anebo liberálním (což je projevem rezignace - nestačím na nic, dělejte si, co chcete). V neúplných rodinách také chybí oba vzájemně se doplňující přístupy k dítěti, mužský a ženský, či chcete-li přístup citový, empatický, racionální, autokratický, hravý versus volní. Oba principy nemusí nutně souviset s pohlavím rodiče; v některých rodinách a některých funkcích se mohou křížit. Vývoj dětí v jednotlivých typech rodin je posuzován tzv. skórem psychosociální adaptace. To je komplexní údaj, zahrnující aspekt rodiny (jak je jedinec adaptován na původní rodinu, jak je adaptován na novou rodinu, na nové partnerské vztahy, zda je vůbec schopen najít si kvalitního životního partnera), aspekt vzdělání a práce (jak jedinec prospívá ve škole, jak pracuje v zaměstnání, jak vychází s ostatními spolupracovníky, zda vůbec je schopen chodit pravidelně do práce a žít se samostatně, bez sociálních polštářů, zda má vlastní byt a není bezdomovcem), aspekt zdraví (zda je jedinec adaptován na své zdraví tělesné i duševní, zda čerpá zdravotní služby, kolik konzumuje léků) a aspekt sociability v užším slova smyslu (zde si všímáme závislostí alkoholových, drogových, hráčských aj., kriminální zátěže, prostituce, promiskuity). Obecně platí, že děti, které vyrostly v jiném než intaktním typu rodiny, mají snížený skóre psycho-sociální adaptace, tj. jsou hůře adaptovány na soužití s rodiči a sourozenci, hůře navazují partnerské vztahy, zakládají méně stabilní rodiny, jsou horšími vychovateli svých dětí, hůře se adaptují na práci, mají nižší kvalifikaci než jak odpovídá jejich intelektových možnostem, jejich zaměstnavatelé jsou s nimi méně spokojeni, častěji končí pod mostem, mají sklony k asociálnímu či antisociálnímu chování (krimi, prostituce, promiskuita, závislosti).

Závěr

Role otců v současných rodinách jakoby se nechaly inspirovat celým historickým vývojem, tak různorodé je fungování otců v jednotlivých rodinách. Od otců zaujímajících přísný přístup k výchově svých dětí, jejich vývoji i budoucímu uplatnění, přes otce zajišťujících rodinu pouze finančně, bez účasti na výchovném a vzdělávacím procesu, až k otcům, kteří se aktivně podílejí na péči, výchově, vzdělání dítěte a jsou cennými pomocníky při zajišťování chodu domácnosti i celkové funkčnosti rodiny. Je to pestrá všehochuť pojetí otcovské role, někde se přenášející z generace na generaci beze změn, jinde se vyvíjející a měnící dle potřeb, požadavků a flexibility jednotlivců. Máme zde ale, také napříč generacemi, i otce, kteří svou roli v rodinách a v životech svých dětí neplní vůbec. Jejich přítomnost v rodinách může dětem více uškodit, než přinést. Jedná se o otce s patologickými rysy osobnosti (tyran, despota, alkoholik, gembler, narkoman...)

Dítě potřebuje být obklopeno úzkým kruhem milujících lidí, kteří mu zajistí pocit bezpečí, lásky a jistoty. S aktivním otcem se tyto podmínky splňují nepochybně lépe, nesnázím a problémům se ve fungujícím vztahu a ve dvou čelí mnohem snadněji.

Praktická část bakalářské práce uskutečněná se šestnácti dětmi MŠ nám ukazuje, že tyto děti vnímají svého otce jako více, či méně aktivního účastníka jejich společného rodinného života. Nejvíce dětí se shodlo na společných prožitcích s otcem (lochtání, kočkování, společné hraní, dovádění a legrace), hned pak následuje schopnost otců postarat se o nemocnou maminku a přebrat na sebe, po čas její nemoci, zodpovědnost za chod rodiny. Dále starost o bydlení a rodinné zázemí a také organizování výletů a společných akcí rodiny. Pokud se pokusíme z dětských odpovědí vyčíst jaké hodnoty jim jejich otcové předávají, uvedu na prvním místě vztah k druhému člověku a vzájemná komunikace, ve společných hrách pak následuje průbojnost, odvaha, sebeovládání, dodržování pravidel, poznání své vlastní síly a svých možností. V přístupu k partnerovi je to zodpovědnost a péče o blízké, vyjádření svého vztahu a citů. Pracovitost, umění tvořit, budovat zázemí a starost o něj. Poznávání nových věcí, zprostředkování nových zážitků.

Po dokončení rozborů výsledků praktické části v MŠ jsem nabyla dojmu, že výchova bez otce je nedostačující, že je otec pro dítě téměř stejně důležitý jako matka. Abych svůj předpoklad potvrdila poprosila jsem o názor své kolegyně v mateřských školách. Po vyhodnocení odpovědí dvaadvaceti učitelek z různých mateřských škol na otázku kvality výchovy v rodinách s, či bez otce jsem zjistila, že velká většina se mnou

v mém názoru o důležitosti otce ve výchově souhlasí, ovšem s jedním velkým „ale“. Musí to být otec bezproblémový, spolupracující, bez patologických poruch osobnosti (agresivita, tyranie, despotismus, žárlivost, alkoholismus, gemblerství...), protože pokud by mělo mít dítě za otce někoho výše zmíněného, je pro něj určitě mnohem kvalitnější a bezproblémovější být vychováván pouze matkou a mužskou roli může zastoupit jiný člen širší rodiny mužského pohlaví, nebo nový matčin partner. Pokud chybí otec z jiného důvodu (úmrtí, rozvod, singls..) velmi záleží na osobnosti matky a jejího blízkého rodinného prostředí jak kvalitní výchova bude.

Tento závěr podpořili svými názory i čtyři oslovení odborníci z řad psychologů a psychiatrů s tím, že téma absence jednoho z rodičů ve výchově je velmi široké a nedá se jednoduše shrnout. Jisté je, že by dítě mělo vyrůstat v harmonickém prostředí s pocitem bezpečí a důvěry v ty členy rodiny, kteří ho obklopují a pokud to budou oba jeho milující rodiče je to nejideálnější stav.

V teoretické části bakalářské práce jsem se snažila na základě stanovisek odborníků odhalit roli otce v průběhu dějin a porovnat ji se současností. Teorii vyvažuje praktická část, která ukazuje roli otce z pohledu jejich dětí a odborníků z řad pedagogů předškolního věku, psychologů a psychiatrů.

Ani z praktické, ani z teoretické části nevyplývá, že by nebylo možné zvládnout výchovu dítěte bez přispění otce, protože jeho role je zastupitelná a pokud není přítomen, nebo nefunguje je možné vychovávat dítě i bez něho, ale jednoznačně můžeme říci, že přítomnost fungujícího otce může pomoci nastolit takové výchovné podmínky a podněty, které dítěti ukáží oba póly lidského vztahu coby vzoru pro jeho další život a obohatí dítě o city, pocity a zážitky, spojené pouze s mužským přístupem k životu.

Bakalářská práce měla vedle uvedených cílů i cíle soukromé. Zjistit jakou mají v současnosti otcové roli v životech svých dětí, rozšíření si obzorů o roli otce z pohledu různých odborníků a publikujících autorů a v neposlední řadě také prostřednictvím této práce zmapovat a ukázat všem, kteří se o danou tematiku zajímají, jeden z možných úhlů pohledu.

Na závěr si dovolím trochu populisticky, ale upřímně, shrnout své bádání do vzkazu pro všechny otce z pozice mé i jejich dětí: „Milí otcové, je s Vámi velká legrace a Vaše děti Vás potřebují, měli byste to vědět!“

Seznam použité literatury

Knižní publikace

- BAKALÁŘ, E., *Průvodce otčovstvím aneb bez otce se nedá (dobře) žít*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2002, 216 s. ISBN 80-7021-605-0
- BERGER, M. a GRAVILLON, I. *Když se rodiče rozvádějí: Jak pochopit citění dítěte a jak mu pomoci*. [z francouzského originálu přeložila Abigail Kozlíková]. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, 136 s. z francouzského originálu přeložila Abigail Kozlíková.
- BOWLBY, J. *Vazba a ztráta*. 1982. In: *Aktivní otčovství* [online]. Brno: Nesehnutí Brno, 2008 [cit. 2012-12-07]. ISBN: 978-80-903228-9-1. Dostupné z <http://www.tatadoma.cz/download/aktivni-otcovstvi.pdf>.
- BIDDULPH, S. *Výchova kluků*. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2006, 155 s. ISBN 80-7367-161-1.
- BIDDULPH, S. *Mužství*. 2007. In: *Časopis Psychologie: Dnes*. Praha: Portál, s.r.o., 2010, roč. 16, č. 9. ISSN 1212-9607.
- BLY, R. In: *Časopis Psychologie: Dnes*. Praha: Portál, s.r.o., 2010, roč. 16, č. 9. ISSN 1212-9607.
- CORNEAU, G. *Chybějící otec, chybný syn*. 1.vyd. Praha: Portál, 2012, 192s. ISBN 978-80-262-0075-8
- DAVIDO, R. *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. [z francouzského originálu přeložily Alena Lhotová a Hana Prousková]. Vyd.2. Praha: Portál, 2008. 205s. ISBN 978-80-7367-415-1.
- GILLERNOVÁ, I., KEBZA, V., RYMEŠ, M. a kol. *Psychologické aspekty změn v české společnosti*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2011, 256 s. ISBN 978-80-247-2798-1.
- CHVÁLA, V. a TRAPKOVÁ L. *Rodinné terapie a teorie jin-jangu*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, 248 s. ISBN 978-807367-391-8.
- JUNGWIRTOVÁ I. *Pohodoví rodiče - pohodové děti: Podporujeme vývoj dítěte*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009, 176 s.
- LAMBA, M. 1975. In: *Aktivní otčovství* [online]. Brno: Nesehnutí Brno, 2008 [cit. 2012-12-07]. ISBN: 978-80-903228-9-1. Dostupné z <http://www.tatadoma.cz/download/aktivni-otcovstvi.pdf>.
- MATĚJČEK, Z. a DYTRYCH Z. *Krizové situace v roditě očima dítěte*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002, 128 s.

- MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. ISBN 80-0425236-2.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. Brno: Avicenum, 1986. ISBN 08-011-86.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6.
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, 161 s. ISBN 80-86429-19-9.
- MARHOUTOVÁ, Jana. *Od osamění k nové rodině*. 1. vyd. Praha: SPN, 1988, 125 s. ISBN 14-436-88.
- PIAGET, J. *Psychologie dítěte*. 2001. In: VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000, 528 s. ISBN 80-7178-308-0.
- PREKOPOVÁ, Jiřina. *I rodiče by měli dělat chyby*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-766-4.
- SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, 176 s. ISBN 80-7178-559-8.
- SUCHÝ, A. In: Časopis Psychologie: *Dnes*. Praha: Portál, s.r.o., 2010, roč. 16, č. 9. ISSN 1212-9607.
- SVOBODA, M. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. s. 791 s. ISBN 80-7178-545-8.
- SVOBODOVÁ, E, a ŠVEJDOVÁ, H. *Metody dramatické výchovy v mateřské škole I*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, 168s. ISBN 978-80-262-0020-8.
- ŠNEBERGER, V. In: Časopis Psychologie: *Dnes*. Praha: Portál, s.r.o., 2010, roč. 16, č. 9. ISSN 1212-9607.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000, 528 s. ISBN 80-7178-308-0.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.: Dětství a dospívání*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2005. 463 s. ISBN 978-80-246-0956-0.
- VÁGNEROVÁ, M. KLÉGROVÁ, J. *Poradenská psychologická diagnostika dětí a dospívajících*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2008, s 538. ISBN 978-80-246-1538-7.
- ZOJA, L., Soumrak otců. 2005. In: Časopis Psychologie: *Dnes*. Praha: Portál, s.r.o., 2010, roč. 16, č. 9. ISSN 1212-9607.

Odborné publikace

- Časopis Psychologie: *Dnes*. Praha: Portál, s.r.o., 2010, roč. 16, č. 9. ISSN 1212-9607.
- Sborník přednášek konference Zdravé rodičovství na téma Otcovství. Brno: Centrum naděje a pomoci, 2004. 95 s.

Internetové zdroje

- Osvojení. *Fond ohrožených dětí* [online]. [cit. 2013-01-05]. Dostupné z: <http://www.fod.cz/stranky/adopce/nrp/osvojeni.htm>
- PLÍVOVÁ, Viktorie. Poslanecká sněmovna přijala novelu. [online]. 2012 [cit. 2013-01-09]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/13504/tz_060912b.pdf
- *Aktivní otcovství* [online]. Brno: Nesehnutí Brno, 2008 [cit. 2012-12-07]. ISBN: 978-80-903228-9-1. Dostupné z <http://www.tatadoma.cz/download/aktivni-otcovstvi.pdf>.
- Sborník textů z česko-německo-rakouské konference na téma: *Rodinná politika jako podpora angažovaného rodičovství*. 1. vyd. Brno: Národní centrum pro rodinu, 2006, 96 s. Dostupné z: www.rodiny.cz/f/Image/fotkyNCR/sbornik06.doc
- Týden.cz: *Dvě z pěti dětí se rodí mimo manželství, podíl roste* [online]. 2012 [cit. 2013-01-09]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/zdravi/vztahy/dve-z-peti-deti-se-rodí-mimo-manželství-podíl-roste_256386.html
- Týden.cz: *Čtyřicet procent dětí se v Česku rodí nesezdaným párům* [online]. 2012 [cit. 2013-01-09]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/zdravi/vztahy/ctyricet-procent-deti-se-v-cesku-rodí-nesezdaným-parům_255822.html

Seznam příloh

Příloha č. 1: Otázky k rozhovoru s dětmi

Příloha č. 2: Rozhovory s dětmi nad obrázky

Přílohy

Příloha č. 1: Otázky k rozhovoru s dětmi

Jak to u vás doma vypadá, když jste všichni doma? Co děláte?

Kdo s vámi jezdí k doktorovi, když jste nemocní?

Kdo pečuje o maminku, když ji není dobře?

Kdo u vás nakupuje, když jedete na nákupy?

Kdo vaří u vás doma?

Kdo tě naučil jezdit na kole?

Kdo se s vámi doma kočkuje, mazlí a pere?

Kdo tě lochtá?

S kým je doma větší legrace?

Co tě naučil táta?

Kdo vás bere na výlety?

Kdo vám čte pohádky na dobrou noc?

Co nejraději děláš s tatínkem?

Kdo pečuje o dům?

Kdo u vás doma opravuje o rozbité věci, když se něco rozbije?

A kdo vás koupe večer?

Příloha č. 2: Rozhovory s dětmi nad obrázky

Rozhovor s Adrianou

Obrázek č. 1: Adriana

Zdroj: vlastní šetření

- Učitelka: Adriano, povídej ty, jak to u vás doma vypadá.
- Adrianka: Pomáhám tatškovi, když pracuje.
- Učitelka: A když se večer sejdete všichni doma, tak co dělají všichni členové rodiny?
- Adrianka: Lucinka (sestřička) mě zlobí.
- Učitelka: Co děláš ty?
- Adrianka: Já ležím sama v posteli a Lucinka mě ruší.
- Učitelka: A co dělají rodiče?
- Adrianka: Ty koukají na televizi.
- Učitelka: A pověz mi, kdo s vámi jezdí k doktorovi, když jste nemocní?
- Adrianka: Tatka.
- Učitelka: A kdo třeba pečuje o maminku, když ji není dobře?

Adrianka: Stará se o ní táta.
Učitelka: A jak se o ní stará? Řekni mi, co všechno dělá?
Adrianka: Dává jí léky, maminka leží v posteli.
Učitelka: Tatínek se pak musí postarat o všechno, i o vás, je to tak?
Adrianka: Jo.
Učitelka: A zvládá to tatínek? Je tatínek šikovný?
Adrianka: Jo.

Rozhovor s Nelinkou

Obrázek č. 2: Nelinka

Zdroj: vlastní šetření

Učitelka: Jak to u vás doma vypadá, když jste všichni doma? A co děláte?

Nelinka: Mamka uklízí a ještě vaří a já si vždycky uklízím a hraju v postýlce a Tomík za mnou chodí a hraje si se mnou, a když je mamka nemocná, tak tat'ka se o nás stará a když je zase tat'ka nemocnej, tak se o nás stará babička, protože mamka je v práci.

Učitelka: A kdo u vás třeba nakupuje, když jedete na nákupy?

Nelinka: Mamka.

Učitelka: A kdo vaří u vás doma?

Nelinka: Mamka

Učitelka: A kdo tě naučil jezdit na kole?

Nelinka: Tat'ka.

Učitelka: A umíš to dobře?

Nelinka: Jo, já umím i skákat.

Učitelka: A kdo tě třeba naučil plavat?
Nelinka: Pan trenér.
Učitelka: A kdo se s vámi doma kočkuje, mazlí a pere?
Nelinka: Kočka.
Učitelka: A lochtá vás někdo doma?
Nelinka: Tat'ka.
Učitelka: To je legrace vid'? To se nasmějete.
Nelinka: Jo. A Tomík se z toho lochtání jednou počural.

Rozhovor s Honzíkem

Obrázek č. 3: Honzík

Zdroj: vlastní šetření

Učitelka: Jak to vypadá u vás doma, když se všichni sejdete?

Honzík: Já sekám na traktorku a Romča sbírá třešně, mamka je dole pod stromem a tat'ka nakládá trávu do džípu.

Učitelka: Všichni pracujete? To máte hodně práce vid?

Honzík: No, já vám to můžu i ukázat.

Učitelka: Vidím to, máš to tam všechno namalovaný.

Učitelka: Honzí, s kým je u vás doma větší legrace? S kým se nejvíc nasměješ?

Honzík: S Romčou.

Učitelka: To je tvoje sestřička?

Honzík: jo.

Učitelka: A bere tě třeba někdo na výlety u vás doma?

Honzík: Mamka, někdy tat'ka, někdy mamka, skoro vůbec nejezdíme, jenom někdy.

Učitelka: A umíš už plavat?

Honzík: Ještě ne.

Učitelka: Ještě tě to nikdo nenaučil?
Honzíček: Já umím plavat jen pod vodou...
Učitelka: A kdo ti čte pohádky večer na dobrou noc?
Honzíček: Nikdo, rádio.
Učitelka: Ani maminka ani tatínek ti nemá čas přečíst pohádku?
Honzíček: Ne ty se jen válí v obejváku.
Učitelka: To je škoda, tak je zkus někdy přemluvit, ať ti přečtou pohádky, že by jsi o to moc stál. Kdo u vás opravuje věci, když se něco rozbije?
Honzíček: Tat'ka a něco spraví mamka.
Učitelka: Kdo pečuje o dům?
Honzíček: Mamka ho myje a tat'ka spravuje co je rozbitý.
Učitelka: Co nejraději děláš s tatínkem?
Honzíček: Dívám se, jak spravuje auta.

Rozhovor s Matýskem

Obrázek č. 4: Matýsek

Zdroj: vlastní šetření

Učitelka: Co ty jsi namaloval na obrázku? Jak to u vás doma vypadá, když se všichni sejdete večer?

Matýsek: Já jim, já pečů buřt, mamka vždycky je na trávě a mává a můj brácha Honzík zkouší speciální helmu, na které má vysílačku a volá pro raketu a taťka si hraje na hasiče.

Učitelka: A taťka si hraje na hasiče a sám nebo s vámi?

Matýsek: Sám.

Učitelka: A hraje někdy s vámi na hasiče?

Matýsek: Hraje.

Učitelka: A je to zábava?.

Matýsek: Jo je

Učitelka: A s kým je doma větší legrace, Matýsku?

Matýsek: S Honzíkem (bratr).

Učitelka: Bere tě někdo na výlety?

Matýsek: Mamka a taťka a někdy i babička a děda.

Učitelka: A kdo pečuje o maminku, když ji není dobře?

Matýsek: Taťka a někdy i my.

Učitelka: A vy to sami zvládnete postarat se o maminku?

Matýsek: Když je taťka v práci, tak se o maminku staráme my.

Učitelka: Vy jste kluci šikovní. A kdo opravuje u vás doma věci když se něco rozbije?

Matýsek: Někdy taťka a někdy i mamka.

Učitelka: A kdo u vás vaří?

Matýsek: Mamka a jednou i taťka.

Učitelka: A co vám uvařil za dobrotu?

Matýsek: Vzal rohlík, rozkrojil ho a namazal nám tam med i marmeládu a byla to strašná mňamka.

Učitelka: Kdo se s vámi doma mazlí a kočkuje a kdo vás lochtá?

Matýsek: Lochtá nás někdy taťka.

Učitelka: A kočkuje se s vámi taky?

Matýsek: My totiž nemáme kočku.

Učitelka: Kočkování ale není o kočce, víte co to je kočkování? Že se spolu lidi třeba lochtají, nebo se mazlí a pusinkujou anebo se trochu perou jenom jako, tomu se říká kočkování, kočkování je i mezi lidmi, jako si hrají dvě koťátka, tak si hrají i lidi. Někdy si takhle hrají tatínkové a maminky s dětmi.

Matýsek: Honzík se trošilinku se mnou pere a taky si spolu hrajeme.

Učitelka: A kdo si s vámi víc hraje, tatínek nebo maminka?

Matýsek: Oba dva

Rozhovor s Matyášem

Obrázek č. 5: Matyáš

Zdroj: vlastní šetření

Učitelka: Matyáši, co jsi ty namaloval?

Matyáš: Já koukám na televizi s maminkou, mám tam stavebnici, koukám se na Simpsny, mamka nechce, abych se na to koukal, chce, abych to přepnul, ještě tam mám počítač a lego

Učitelka: Na obrázku jsi s maminkou. Matýsek, maminka a ten třetí je kdo?

Matyáš: To jsou Simpsni v televizi

Učitelka: Aha, vy jste tam s maminkou jen dva. A on tam s vámi už nikdo nebydlí?

Matyáš: Jirka (maminčin přítel), ale já jsem nevěděl, kam ho mám dát.

Učitelka: A co dělá večer Jirka, když vy se koukáte na televizi?

Matyáš: Jirka se kouká na televizi s maminkou u sebe a já pak spím nebo se koukám na kazetu ve své TV. Ráno mi mamka udělá snídani.

Učitelka: Matýsku, když ti třeba něco nejde z lega postavit, pomáhá ti s tím někdo?

Matyáš: Ne, já si to udělám sám. Nechtějí mi pomoci, říkají, že to zvládnu sám

a já to udělám sám. Postavil jsem si celého traktúrka.

Učitelka: Vážně? To jsi moc šikovný. Kdo tě naučil jezdit na kole?

Matyáš: Maminka, ona mě strkala a pak jsem musel šlapat a pustila mě.

Učitelka: Kdo u vás doma opravuje o rozbité věci, když se něco rozbije?

Matyáš: Jirka

Učitelka: S kým je u vás doma větší legrace?

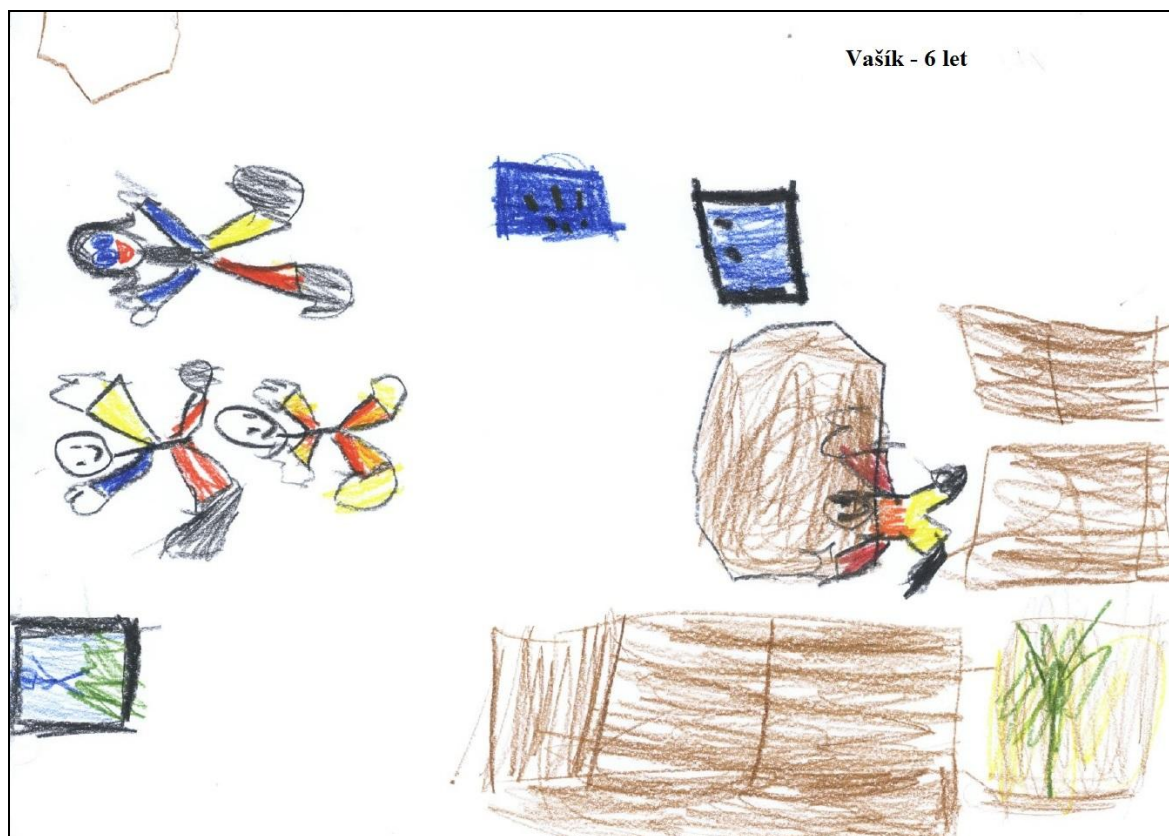
Matyáš: S Jirkou, nebo s mamkou

Učitelka: Když mamince není dobře, stará se o ni někdo?

Matyáš: Jirka ji doveze do nemocnice a pak se o ní stará.

Rozhovor s Václavem

Obrázek č. 6: Václav

Zdroj: vlastní šetření

- Učitelka: Vaší, jak to vypadá u vás doma, když se večer všichni sejdou?
- Vašík: My máme Vánoce na tom obrázku.
- Učitelka: Dobře, tak nám pověz jak to je u vás o Vánocích.
- Vašík: Všichni rozbalujeme dárky a potom si s nima hrajeme.
- Učitelka: A díváte se, kdo co dostal všichni společně?
- Vašík: jo.
- Učitelka: A máte všichni radost, vid'?' A Vaší pověz mi, kdo tě naučil jezdit na kole?
- Vašík: Nemůžu si vzpomenout.
- Učitelka: Kdo se stará u vás o dům?
- Vašík: Táta a máma.
- Učitelka: Táta a máma společně?
- Vašík: Jo.
- Učitelka: A s kým je doma větší legrace?

Vašík: S bráchou.
Učitelka: A kdo tě třeba lochtá?
Vašík: Táta a táta mi dává taky pusinky a večer mi dává pusinky mamka.
Učitelka: Kdo s tebou jezdí k doktorovi, když si nemocný?
Vašík: Máma.
Učitelka: Co s tatínkem nejraději děláš?
Vašík: Chodím s ním na fotbal.

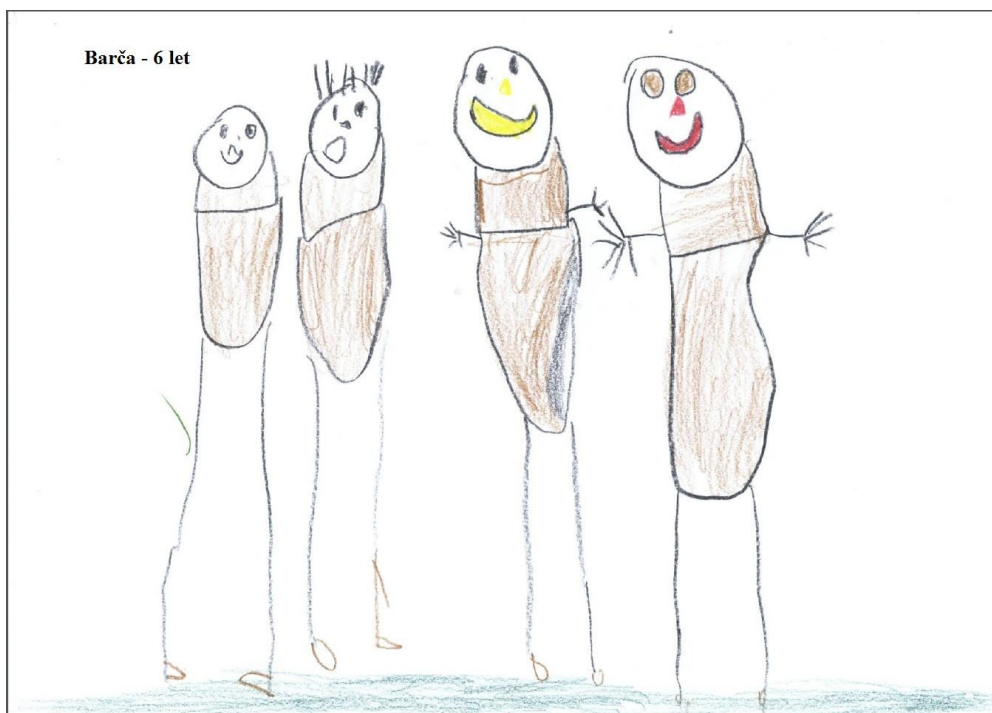
Rozhovor s Kubíkem a Barčou

Obrázek č. 7: Kubík

Zdroj: vlastní šetření

Obrázek č. 8: Barča

Zdroj: vlastní šetření

Učitelka: Kubíku co si ty namaloval? Jak to vypadá u vás doma? Kdo tam všechno je a co dělá?

Kubík: Mamka uklízí, vysává a meje nádobí.

Učitelka: A co dělá tatínek?

Kubík: Někdy i pracuje.

Učitelka: No a když je doma, tak co dělá? Pomáhá mamince? Nebo dělá něco jiného?

Kubík: Umeje se a pouští si telku.

Učitelka: A co děláte vy s Baruškou?

Kubík: Spíme.

Učitelka: A hrají si s vámi někdy rodiče?

Kubík: Jo .

Učitelka: A kdo si s vámi hraje víc?

Kubík: Táta.

Učitelka: Táta a na co? Nebo s čím? Co máte rádi za hry s tátou?

Kubík: Na policajty a je legrace se lochtat.

Učitelka: Táta vás lochtá?

Kubík: Jo.

Učitelka: To je hezké a s tátou si hrajete na policajty?

Kubík: Jo.

Učitelka: Tak to musí být hezká hra. A kdo se o maminku stará, když ji není dobře?

Kubík: Nemůžu si vzpomenout.

Učitelka: Nemůžeš si vzpomenout? Maminka je pořád zdravá, že se o ni ještě nemusel nikdo starat. A kdo tě naučil jezdit na kole?

Kubík: Táta.

Učitelka: A kdo s vámi jezdí na výlety? Nejezdíte na výlety?

Kubík: Ne.

Učitelka: A kdo u vás doma vaří?

Kubík: Mamka.

Učitelka: A kdo vás koupe večer?

Kubík: Mamka nám napustí vanu a my se pak koupeme sami.

Učitelka: A pomáhá vám ještě někdo potom? Třeba se utřít a uložit se?

Kubík: Ne.

Učitelka: A čte vám někdo večer pohádku?

Kubík: Maminka.

Učitelka: A Baruška s Kubíkem jsou sourozenci, že jo? Tak mi Baruška může říct, kdo u vás něco opravuje, když se to rozbije.

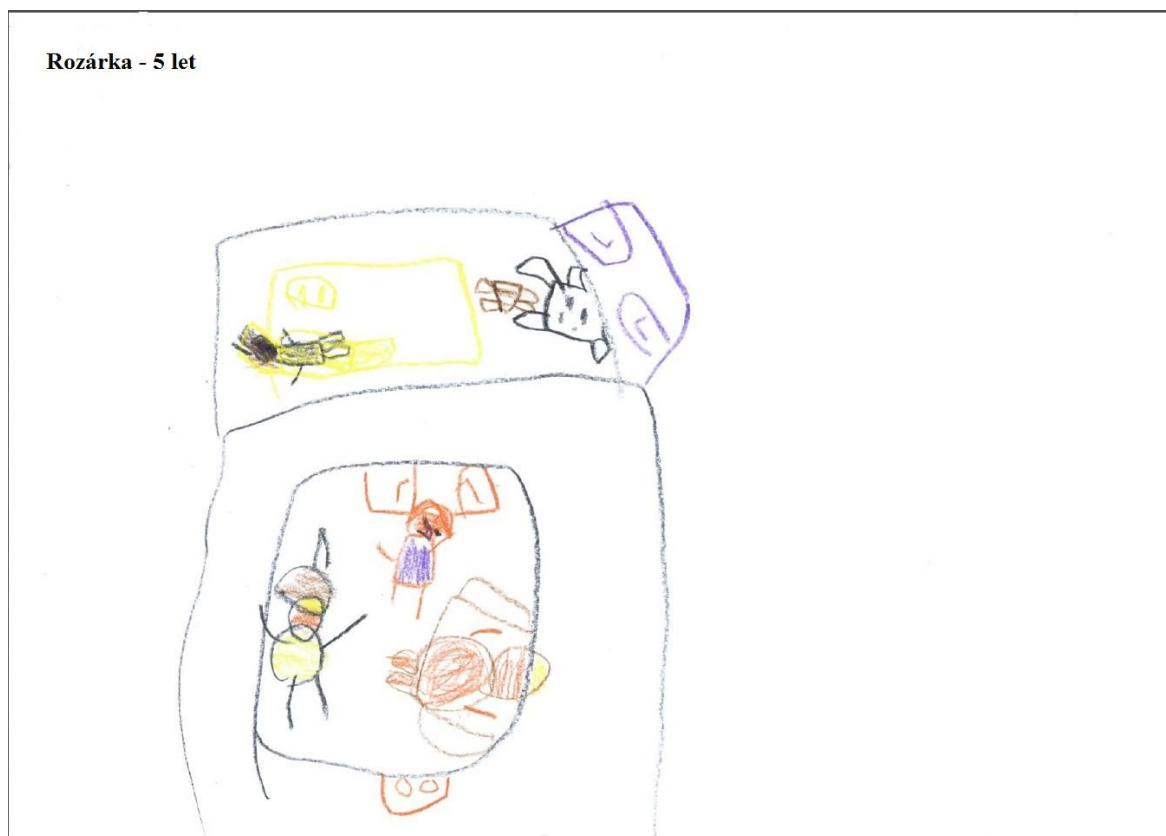
Baruška: Táta.

Učitelka: A s kým je doma větší legrace?

Baruška: S tátou.

Rozhovor s Rozárkou

Obrázek č. 9: Rozárka

Zdroj: vlastní šetření

Učitelka: Rozárko, pověz mi, jak to vypadá u vás večer, když se sejdete všichni?

Rozárka: Když je mamka nemocná, tak ona se stará sama o sebe.

Učitelka: Stará se o sebe sama? Nikdo ji nepomůže?

Rozárka: Ne mi k ní s tatškou jen chodíme.

Učitelka: A když třeba potřebuje kapesníček, nebo čaj, tak kdo jí ho uvaří?

Rozárka: Uvaří si ho sama.

Učitelka: A kdo tě naučil jezdit na kole?

Rozárka: Když mě hlídala babička, tak mě to naučila, ale ještě mi to moc nejde.

Učitelka: A kdo ti čte pohádky večer?

Rozárka: Tatka.

Učitelka: Opravdu a jakou máš ráda?

Rozárka: Všechny.

Učitelka: Kdo se stará doma o věci, když se něco rozbije?

Rozárka: Taťka zavolá opraváře a ten to opraví.
Učitelka: Kdo s tebou jezdí k doktorovi, když si nemocná?
Rozárka: Taťka mě tam odveze a mamka jede s ním v autě.
Učitelka: A s kým je u vás větší legrace?
Rozárka: S taťkou

Rozhovor s Valentýna

Obrázek č. 10: Valentýna

Zdroj: vlastní šetření

Učitelka: Jak to vypadá u vás doma, když se tam všichni sejdete?

Valentýnka: Mamka uvaří jídlo, uklízí, vaří jídlo, vytírá, mě oblíkne, připraví, pak jsme venku, já si tam hraju na trampolíně

Učitelka: Valentýnko a tvůj tatínek už nebydlí s tebou, vid'?' Chodíš k němu?

Valentýnka: Někdy chodí ke mně, někdy chodím já k němu.

Učitelka: A je s tatínkem legrace Valentýnko?

Valentýnka: Jo, vždycky když tam přijdu, tak mě lochtá.

Učitelka: A naučil tě taky něco tatínek?

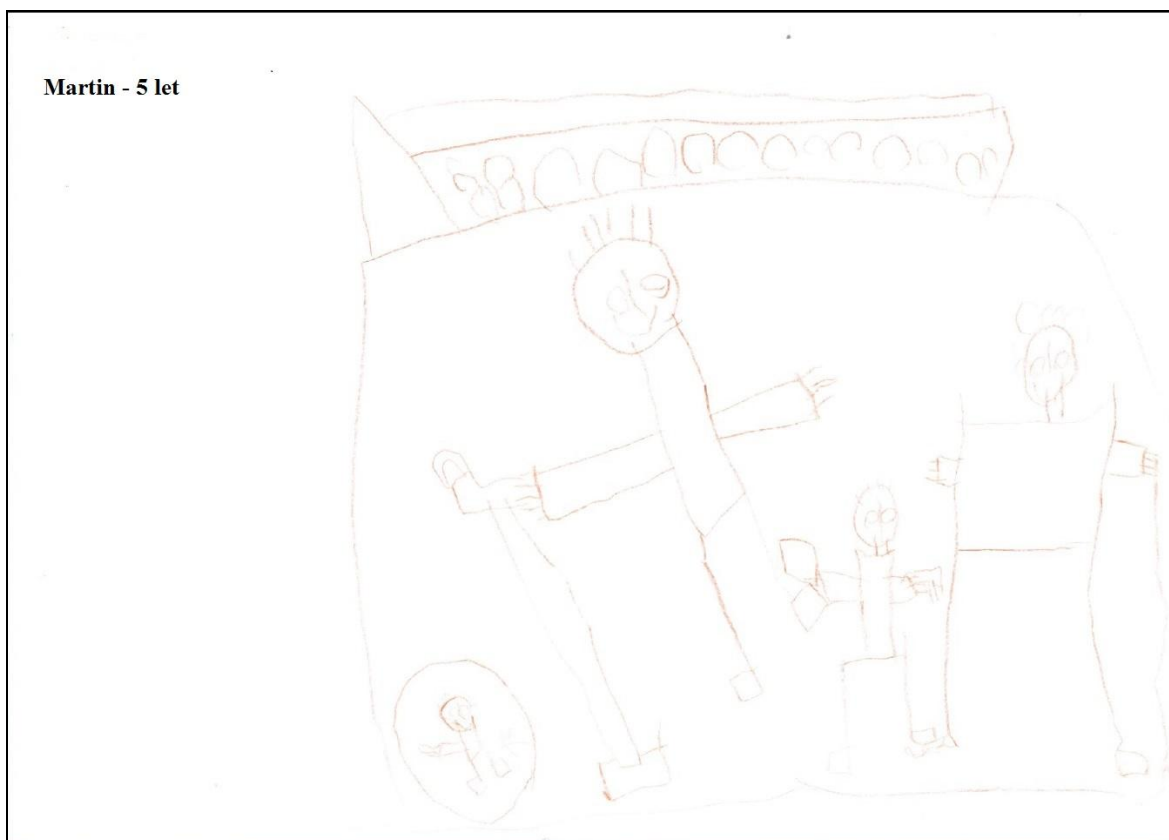
Valentýnka: Jo, jezdit na kole.

Učitelka: Co s tatínkem nejraději děláš, když jste spolu?

Valentýna: Chodíme na procházky.

Rozhovor s Martínkem

Obrázek č. 11: Martínek

Zdroj: vlastní šetření

Učitelka: Jak to vypadá u vás doma, když se tam všichni sejdete?

Martínek: Uklízíme.

Učitelka: Uklízíte všichni dohromady?

Martínek: Jo.

Učitelka: A kdo dělá co?

Martínek: Mamka zametá, tat'ka luxuje, já zametám smetákem a Ondra leží v postýlce spí.

Učitelka: Co tě naučil tatínek?

Martínek: Jezdit na kole, stavět z lega .

Učitelka: Viděla jsem tě hrát tenis, to tě naučil také tatínek?

Martínek: Jo.

Učitelka: Kdo se stará o maminku, když ji není dobře?

Martínek: Když je tat'ka doma, tak tat'ka a když není doma, tak já.

Učitelka: Kdo se stará o dům u vás?
Martínek: Tat'ka opravuje a mamka taky pomáhá
Učitelka: A kdo ti čte doma pohádku?
Martínek: Mě ji pouští počítač.
Učitelka: Nečtou ti rodiče?
Martínek: Ne.
Učitelka: A kdo víc vaří u vás doma?
Martínek: Mamka, ale tat'ka to taky umí, Uvařil mi těstoviny s masem, dobré to bylo.
Učitelka: A koho by sis vzal sebou do Zoo, kdyby maminka nemohla?
Martínek: Tatínka, už jsme tam spolu sami byli.

Rozhovor s Karolínkou

Obrázek č. 12: Karolínka

Zdroj: vlastní šetření

Učitelka: Pováš mi, jak to vypadá u vás doma, když se všichni sejdete?

Kája: Mamka vaří, já si hraju a tat'ka je v práci.

Učitelka: A když přijde domů, tak co dělá tatínek?

Kája: Převlíká se.

Učitelka: A hraje si s vámi?

Kája: Ne.

Učitelka: Kdo tě naučil jezdit na kole?

Kája: Mamka.

Učitelka: Jezdíte na výlety?

Kája: My nejezdíme.

Učitelka: Kdo se u vás stará o dům, když se něco rozbije?

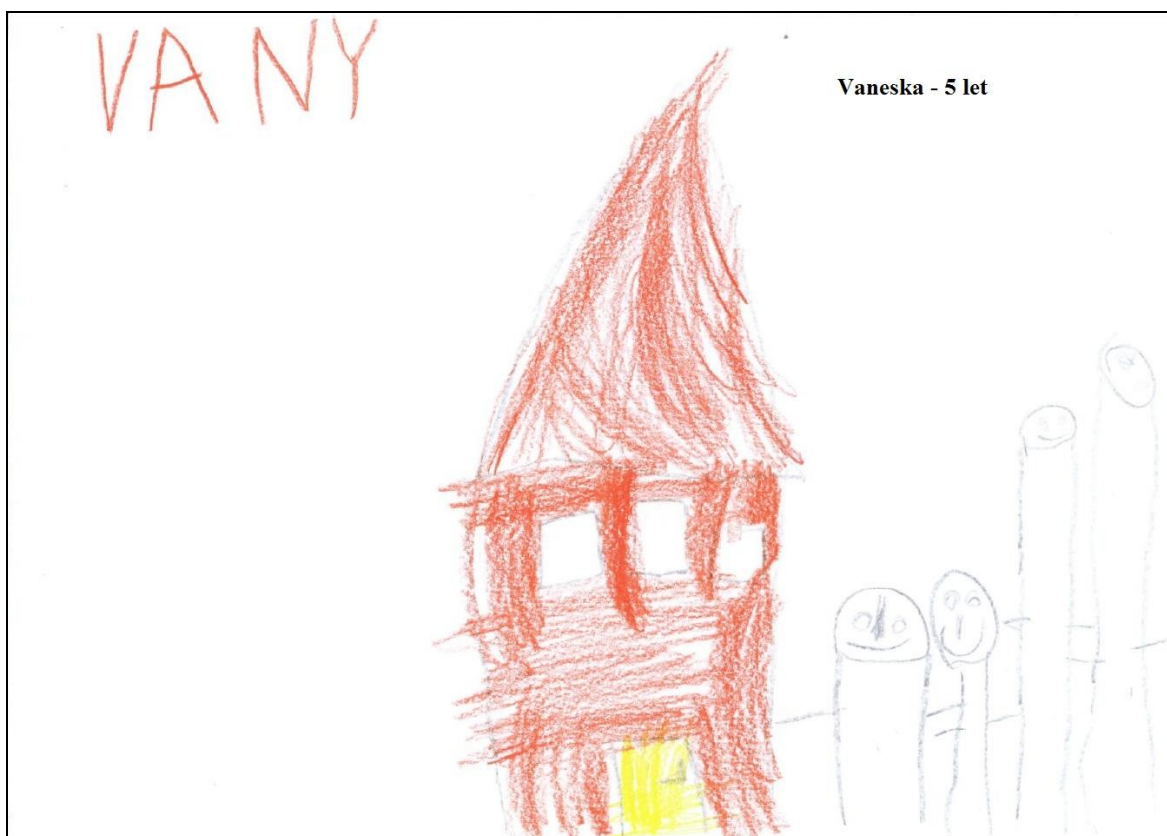
Kája: Tat'ka.

Učitelka: A kdo se stará o maminku, když ji není dobře?

Kája: Taťka.
Učitelka: A jak se o ni postará?
Kája: Nepamatuju se.
Učitelka: A s kým je u vás větší legrace?
Kája: S taťkou.
Učitelka: Lochtá vás?
Kája: Jo.
Učitelka: A je to legrace?
Kája: Jo.
Učitelka: Co s tatínkem nejraději děláš?
Kája: Blbiny.

Rozhovor s Vaneskou

Obrázek č. 13: Vaneska

Zdroj: vlastní šetření

- Učitelka: Vanesko, jak to vypadá u vás doma?
- Vaneska: Mamka vaří a luxuje a chodíme ven.
- Učitelka: Chodíte ven na procházku? Všichni dohromady? I s tatínkem?
- Vaneska: Jo.
- Učitelka: A s kým ještě se sestříčkou?
- Vaneska: Jo.
- Učitelka: A kdo vás bere na výlety?
- Vaneska: Mamka s tatínkem
- Učitelka: Kdo vám čte pohádku před spaním?
- Vaneska: Viky.
- Učitelka: Viktorka ti čte pohádku? Musí trénovat do školy, vid'?
- Vaneska: jo.
- Učitelka: A kdo tě naučil jezdit na kole?

Vaneska: Mamka.
Učitelka: A kdo u vás opravuje, když se něco rozbije?
Vaneska: Taťka.
Učitelka: A co tě naučil tatínek, Vanesko?
Vaneska: Nic.
Učitelka: A umí taťka něco uvařit? Taký vám vaří někdy?
Vaneska: Jo.
Učitelka: Pamatuješ si třeba, co ti uvařil dobrého?
Vaneska: Ne.
Učitelka: A kdo se stará o maminku, když ji není dobře?
Vaneska: Tatínek.
Učitelka: Co s tatínkem nejraději děláš?
Vaneska: Nejrači spolu plavem v bazéně.

Rozhovor s Vašíkem

Obrázek č. 14: Vašík

Zdroj: vlastní šetření

Učitelka: Vašíku, jak to vypadá u vás doma, večer, když se tam všichni sejdete, kdo tam všechno je a co dělají?

Vašík: Taťka, mamka a já.

Učitelka: A co dělá tatínek večer, když přijde z práce?

Vašík: Umeje se a jde spát.

Učitelka: A hraje si s tebou taky někdy?

Vašík: Jo.

Učitelka: A s čím si hrajete nejradši?

Vašík: S legem a hrou s loupežníkama.

Učitelka: A naučil tě tatínek něco?

Vašík: Jo, jezdit na kole.

Učitelka: A plavat?

Vašík: Plavat ještě ne.

Učitelka: A kdo se stará u vás o maminku, když ji není dobře?
Vašík: Tat'ka.
Učitelka: A jak se o ni postará?
Vašík: Uvaří jí čaj.
Učitelka: S kým je u vás větší legrace?
Vašík: S tat'kou.
Učitelka: A jaká legrace? Co děláte spolu?
Vašík: Hrajeme si s legem.
Učitelka: Taký se kočkujete, taky tě lochtá?
Vašík: Jo.

Rozhovor s Patrikem

Obrázek č. 15: Patrik

Zdroj: vlastní šetření

Učitelka: Jak to vypadá u vás doma, když se u vás všichni sejdete? Co se tam děje, kdo co dělá?

Patrik: Mamka uklízí a taky vaří a tatínek pracuje na nějaký káře. Moje babička jezdí na kolečkových bruslích.

Učitelka: A co děláš ty?

Patrik: Já jezdím taky na kolečkových bruslích.

Učitelka: Taky s babičkou?

Patrik: Ano.

Učitelka: A teď mi třeba řekni, mazlí se s tebou někdo doma?

Patrik: Ne.

Učitelka: Nikdo tě nekočkuje, nepere se s tebou?

Patrik: Ne.

Učitelka: Ani tě nikdo nelochtá?

Patrik: Jen pan Fousek.

Učitelka: A kdo je pan Fousek?

Patrik: Pan Fousek je takovej mrňavej mužíček, vždycky mě polochťá.

Učitelka: A tatínek a maminka tě nemazlí ani tě nelochťají?

Patrik: Ne, to dělá všechno pan Fousek.

Učitelka: A s kým je u vás doma největší legrace?

Patrik: S panem Fouskem.

Učitelka: A s někým doopravdickým?

Patrik: Ne, Pan Fousek je doopravdickej.

Učitelka: A kdo tě třeba naučil jezdit na kole?

Patrik: Nikdo, zase pan Fousek.

Učitelka: A pohádku večer ti taky čte pan Fousek?

Patrik: Jo.

Učitelka: A s kým jezdíš na výlety?

Patrik: S panem Fouskem.

Učitelka: Ale pan Fousek neumí řídit auto, řídit auto může jen dospělý člověk, buď maminka nebo tatínek.

Patrik: Jo ale on to umí.

Učitelka: Ale to by ho policie zastavila a dostal by pokutu, protože nemá řidičský průkaz.

Patrik: Má řidičský průkaz!

Učitelka: Řidičský průkaz se dává jen dospělým lidem, tatínkům nebo maminkám.

Patrik: On je dospělej!

Učitelka: A kdo to je? On s vámi bydlí?

Patrik: Jo.

Učitelka: To je kamarád tatínka nebo maminky?

Patrik: Tatínka spíš, protože taky pracuje na tý káře, vždycky si na mě najde čas.

Učitelka: A on ti čte večer pohádky? A on s vámi i bydlí?

Patrik: Jo, je to nákej strejda.

Učitelka: A ty mu říkáš pane Fousku?

Patrik: Jo.

Učitelka: A kdo u vás třeba něco spraví, když se to rozbije?

Patrik: Pan Fousek.

Učitelka: A tatínek nic nespraví?

Patrik: Jenom mu pomáhá, protože ví jaký díly má přidat.